

*Sari Siitari
Jorma Kemppainen
Juhani Kettunen
Mauri Nieminen*

Porotalous Sallan kunnassa

Kaamanen 2003

Sari Siitari, Jorma Kemppainen, Juhani Kettunen ja Mauri Nieminen

Porotalous Sallan kunnassa

Raportti

Porotalous 312024

Sallan kunnan alueella on kaksi paliskuntaa: Pohjois-Salla ja Salla. Näiden kahden paliskunnan laitumet poikkesivat toisistaan sekä runsaudeltaan että kunnoltaan niin, että Pohjois-Sallassa oli enemmän talvilaitumia ja Sallassa kesä- ja syyslaitumia. Poroja Sallan kunnan alueella yli 16 000. Näistä Sallan paliskunnan alueella palki yli 9 000 ja loput noin 6 000 poroa Pohjois-Sallan paliskunnan alueella. Molemmissa paliskunnissa poromäärät ovat pienentyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana selvästi. Porotiheys Pohjois-Sallan paliskunnassa oli kaksinkertainen Sallan paliskuntaan verrattuna tiheyden ollessa lähes 3 poroa/km². Sallan paliskunnassa jopa 60 % eloporoista oli tarhassa ja lisäruokinnan piirissä. Pohjois-Sallan paliskunnassa tarhausta ja lisäruokintaa ei mainittavasti tapahdu. Poromäärien tapaan myös lihan-tuotanto on laskenut vuosikymmenen takaisesta huipustaan, yli 300 000 kilosta/vuosi käyden jopa alle 100 000 kilossa/vuosi. Viime vuosina tuotanto on taas kasvanut ja oli jo yli 150 000 kiloa/vuosi. Maa-alaa kohti laskettu lihan-tuotanto oli Pohjois-Sallan paliskunnassa yli kaksinkertainen Sallan paliskuntaan verrattuna ollen 1990-luvun lopussa yli 35 kg/km². Poronomistajien määrä on Sallan kunnan alueella vähitellen laskenut niin kuin koko poronhoitoalueellakin. Vuoden 2002 lopussa kunnan alueella oli 284 poronomistajaa. Poronomistajien keski-ikä (noin 42 vuotta) on molemmissa paliskunnissa laskenut koko 1990-luvun ajan, mitä voidaan pitää tulevaisuuden kannalta hyvänä. Puhdas tuotto eloporoa kohti laskettuna (25,10 €) on Pohjois-Sallan paliskunnassa ollut viime vuosina yli seitsemänkertainen verrattuna Sallan paliskunnan vastaavaan lukuun (3,3 €). Ehkä yksi syy näin suureen eroon oli Sallan paliskunnan paljon suuremmat ALV-perusteiset menot.

Porotalous, Sallan kunta, Pohjois-Sallan paliskunta, Sallan paliskunta

Kala- ja riistaraportteja 274

951-776-399-9

1238-3325

45 s.

suomi

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Porontutkimusasema
Hopialampi, Toivonientie 246
99910 KAAMANEN
Puh. 020 5751 820 Faksi 020 5751 829

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Pukinmäenaukio 4, PL 6
00721 HELSINKI
Puh. 020 57511 Faksi 020 5751 201

Sisällys

ESIPUHE.....	1
1. JOHDANTO.....	3
2. YLEISTÄ SALLAN KUNNASTA.....	4
2.1. Perustietoa	4
2.2. Väestö	5
2.3. Elinkeinot ja talous	9
3. POROTALOUDEN KEHITYS SALLASSA.....	14
3.1. Poronhoidon historiaa.....	14
3.2. Porotalouden rakenne	16
3.3. Porojen määrä, porokannan rakenne ja vasatuotto	19
3.4. Poronhoitotapa.....	24
3.5. Poronlihan tuotanto ja kulutus.....	25
3.6. Porovahingot.....	29
3.7. Poronhoidon kustannukset ja tuotto	30
4. PORONOMISTAJAT JA -OMISTUS SALLASSA	33
4.1. Poronomistajien määrä	33
4.2. Poronomistajien ikä ja sukupuoli	34
4.3. Poronomistajaruokakunnat	36
4.4. Poronomistus osa-alueittain.....	38
5. POROTALOUS ELINKEINONA.....	40
5.1. Matkailu.....	41
6. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	42
KIRJALLISUUS	44

Esipuhe

Koillis-Lapissa sijaitsevan Sallan kunnan alueella on kaksi paliskuntaa: Pohjois-Salla ja Salla. Tämä tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää niitä eroja, joita näiden kahden paliskunnan poronhoidon välillä on. Tutkimus on osa suurempaa kokonaisuutta, jossa tutkitaan mahdollisuuksia poron tehokkaammaksi taloudelliseksi hyödyntämiseksi.

Tämän esitutkimuksen tarkoituksena oli olemassa olevan aineiston perusteella analysoida niitä eroja, joita näiden kahden paliskunnan poronhoidossa on. Jos tutkimus herättää lisää kysymyksiä, voidaan jatkossa vastauksia kysymyksiin etsiä mm. haastattelujen avulla. Työn rakenne on kronologinen. Liikkeelle lähdetään historiasta ja lopuksi päädytään poronhoidon tämän hetkiseen tilaan. Tarkoituksena olisi tulevaisuudessa luoda toimintamalleja, joiden avulla voitaisiin tarkastella koko poronhoitoalueen poronhoidon rakennetta ja käytäntöjä ja mahdollisesti kehittää sellaisia toimia, joilla voitaisiin Suomen poronhoitoa edistää niin, että porot laiduntavat luonnonlaitumilla ja poroja ruokittaisiin vain hätätapauksissa.

Tiedot Sallan historiasta on koottu pääosin H. Heinäsen Sallan historia -kirjasta. Raportissa olevien kuvien ja taulukoiden pohjana on käytetty Paliskuntain yhdistyksen kokoamia paliskuntien toimintakertomuksia poronhoitovuodelta 2000/01, poroluetteloita poronhoitovuosilta 1975/76-2001/02 ja Verohallitukselta saatuja verotustietoja vuodelta 2001. Molemmilta paliskunnilta saatiin myös lupa käyttää Suomen paikkatietojärjestelmän esihankkeen tuloksena syntyneitä paliskuntakohtaisia paikkatietoja. Tilastokeskuksen väestötilastoja vuodelta 2000 käytettiin asukaslukua ja elinkeinorakennetta kuvaavien yms. kuvien ja taulukoiden pohjana. Puhelinhaastattelujen avulla selvitettiin poronlihan käyttöä alueen yrityksissä.

Raportin kirjoittajat kiittävät FT Jouko Kumpulaa asiantuntemuksesta koskien porolaitumia tutkimuspaliskunnissa, Leena Aikiota aineiston hankinnassa, agrologi Heikki Törmästä aineiston hankinnassa ja käsittelyssä sekä agrologi Jukka Siitaria raportin teknisessä toteutuksessa. Kiitokset myös Paliskuntain yhdistykselle ja Lapin verovirastolle selvityksessä käytettyjen tietojen luovuttamisesta tutkimuksen käyttöön.

Kaamasessa 20.3.2003

Sari Siitari

Jorma Kemppainen

Juhani Kettunen

Mauri Nieminen

1. Johdanto

Toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneen asutustoiminnan tuloksena Lappiin perustettiin runsaasti uusia tiloja ja raivattiin peltoa. Alueiden väkimäärä kasvoi ja ne kehittyivät taloudellisesti aina 1960-luvun puoliväliin asti. Tämän jälkeen suunta muuttui ja alkoi aina 1970-luvun alkuun asti kestänyt voimakas poismuutto ja alku-tuotannon jyrkkä supistuminen, jotka olivat tyypillisiä myös muulle maaseudulle. Pientilavaltainen ja maidontuotantoon nojautuva maatalous eivät kyenneet tarjoamaan varsinkaan nuoremman väen tavoittelemaa elintasoja. Väki muutti pois kotiseuduiltaan joko Etelä-Suomen asutuskeskuksiin tai ulkomaille, lähinnä Ruotsiin. Rakennemuutoksen seurauksena kylät autioituivat, kaupat ja koulut kuolivat ja elinkeino- ja väestörakenne yksipuolistuivat. Teollisuuden ja etenkin palveluiden työpaikkoja syntyi samaan aikaan maaseutukuntien taajamiin. Näin tapahtui myös Sallassa ja sen naapurikunnissa Pelkosenniellä ja Savukoskella ja Kemijärvellä (Maatalouskeskusten liitto 1984).

Työttömyyden kannalta huonoin tilanne Lapissa oli vuosi 1994. Sen jälkeen työttömien työnhakijoiden määrä on vähentynyt tasaisesti. Vuonna 2001 noin 17 700 lappilaista oli vailla töitä. Työttömyys on helpottunut ennen kaikkea läntisessä osassa Lappia, Itä-Lapissa työttömien määrä on sitä vastoin kasvanut. Viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana Itä-Lapin kuntien väkimäärä on vähentynyt 15-19 prosenttia. Joka kuudes alueen asukas harkitsee muuttoa (Mainio 2002).

Porotaloudessa tapahtunut muutos ei ole ollut yhtä voimakasta. Se on säilyttänyt asemansa ja Sallassa koko kunnan kehitys olisi todennäköisesti ollut vielä negatiivisempi ilman porotaloutta. Porotaloudella ja poron monipuolisemmalla hyödyntämisellä onkin merkittävä tehtävä myös alueiden kehittämisessä.

Keinoja pitää syrjäseudut asuttuna on vuosien saatossa mietitty useilla eri tahoilla. Esimerkiksi pohjoisimman Lapin Leader -yhdistys on kirjannut tuoreimpaan kehittämis-ohjelmaansa mm. maaseutuelinkeinoja harjoittavien määrän lisäämisen ja heidän elinkeinojensa taloudellisen kannattavuuden vahvistamisen. Ohjelman avulla halutaan lisätä alueen asukkaiden osaamista ja valmiuksia käyttää hyväksi teknologiaa jokapäiväisissä toiminnoissa. Pyritään myös edistämään luonnon raaka-aineiden jalostusta sekä lisäämään luonnonmukaisesti tuotettuja tuotteita ja palveluita (www.lapland.fi/plly/ohjelma.html). Yksi osa tällaista kehitystä on poroelinkeinojen elinvoimaisena pitäminen.

2. Yleistä Sallan kunnasta

2.1. Perustietoa

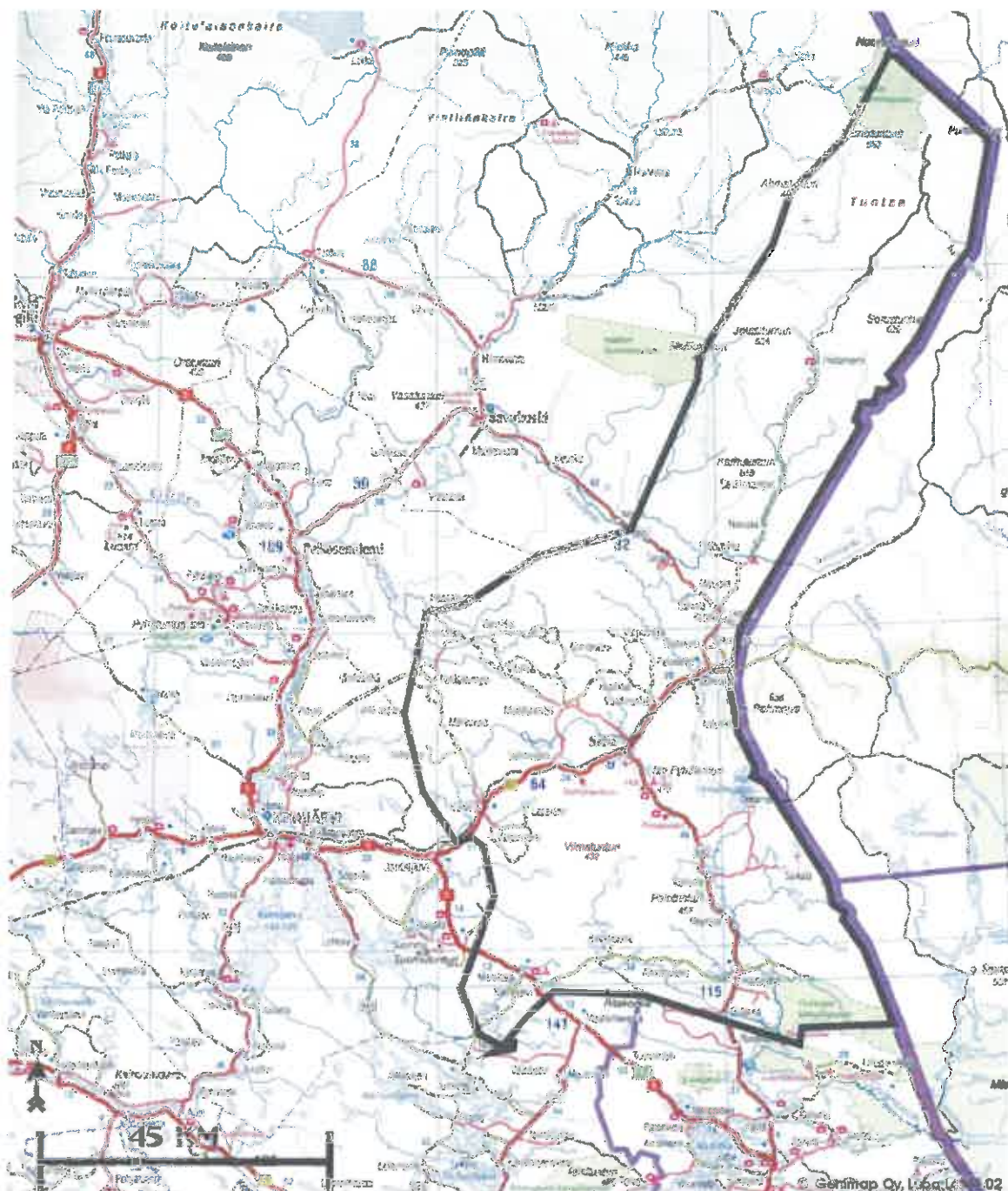
Salla, jonka nimi vuoteen 1936 asti oli Kuolajärvi, on reilun 5 900 km²:n suuruinen kunta itäisessä Lapissa. Pohjois-eteläsuunnassa Salla on pitkä kunta. Nuorttitunturin laelta Oulangan kansallispuistoon ja Karhujärvelle on matkaa yli 150 km. Kunnan rajanaapureita ovat Kuusamo, Savukoski, Pelkosenniemi, Kemijärvi, Posio ja itärajan takana Venäjä. Yhteistä rajaa Venäjän kanssa on 187 km. Kunta on perustettu vuonna 1857. Yhdessä Kemijärven, Pelkosenniemen, Posion ja Savukosken kanssa Salla kuuluu Itä-Lapin seutukuntaan, joka kattaa 22 % (21 692 km²) Lapin läänin pinta-alasta. Asukkaita seutukunnassa on noin 21 850, mikä on 11,6 % Lapin koko väkiluvusta. (Suomenmaa 1931, Lapin liitto 2003 ja Geologian tutkimuskeskus 2002) (Kuva 1).

Luontonsa puolesta eteläinen osa Sallaa kuuluu Kuusamon vaaraseutuun, jonka maisemat ovat jylhiä. Pohjoinen osa Sallaa kuuluu Itä-Lapin tunturi- ja vaaraseutuun. Tyypillistä maisemaa ovat jyrkkäpiirteiset vaara- ja tunturimaat, jotka loivenevat länttä kohti mentäessä. Myös soiden määrä lisääntyy länteen päin mentäessä. Vuonna 1981 perustettu Värriön luonnonpuisto sijoittuu tälle alueelle. Sille ovat tyypillisiä luonnontilaiset, puustoiset männiköt ja karut tunturipaljakat. Lukuisten järvien, jokien ja purojen ohella seudulla on myös useita suuriakin järviä. Suurimmat järvet alueella ovat Onkamo-, Kallunki- ja Karhujärvi. Korkeimpia tuntureita ovat Sorsatunturi (629 m) ja Sauoiva (615 m). Kuntaa halkovat Tenniö-, Naruska- sekä Aatsinkijoet (Sallan kunta 2000, Lapin liitto 2001, Kiemunki ym. 1999).

Kunnan keskus on Sallan kirkonkylä. Suurimpia kyliä ovat Kursu, Hautajärvi, Saija, Kotala ja Naruska. Lähin kaupunki on Kemijärvi, jonne on matkaa Sallan kirkolta 67 kilometriä (Kuva 2).

Kuva 1. Itä-Lapin seutukunta, josta Sallan kunta vahvennetusti esillä.

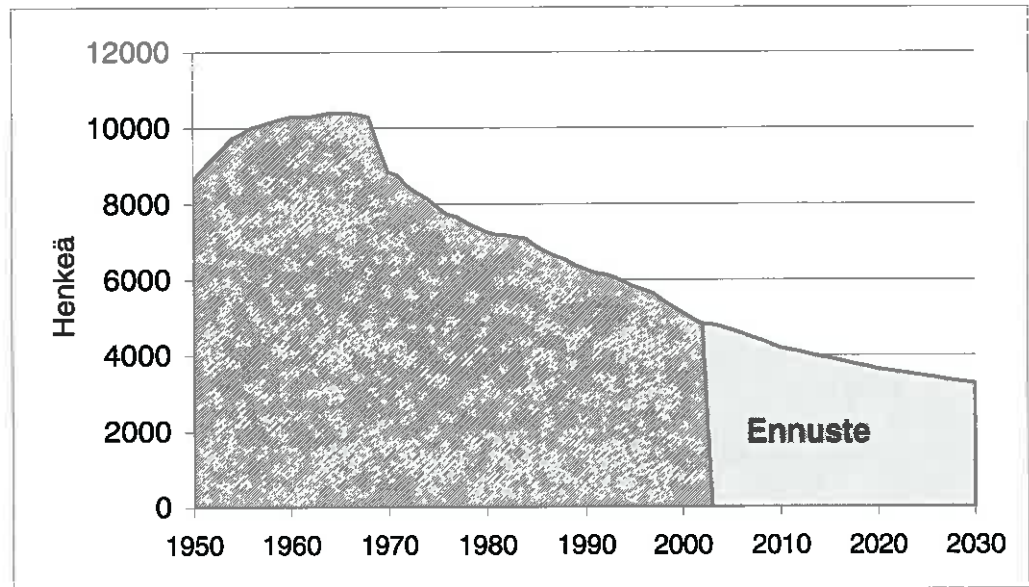

Kuva 2. Sallan sijainti kartalla.

2.2. Väestö

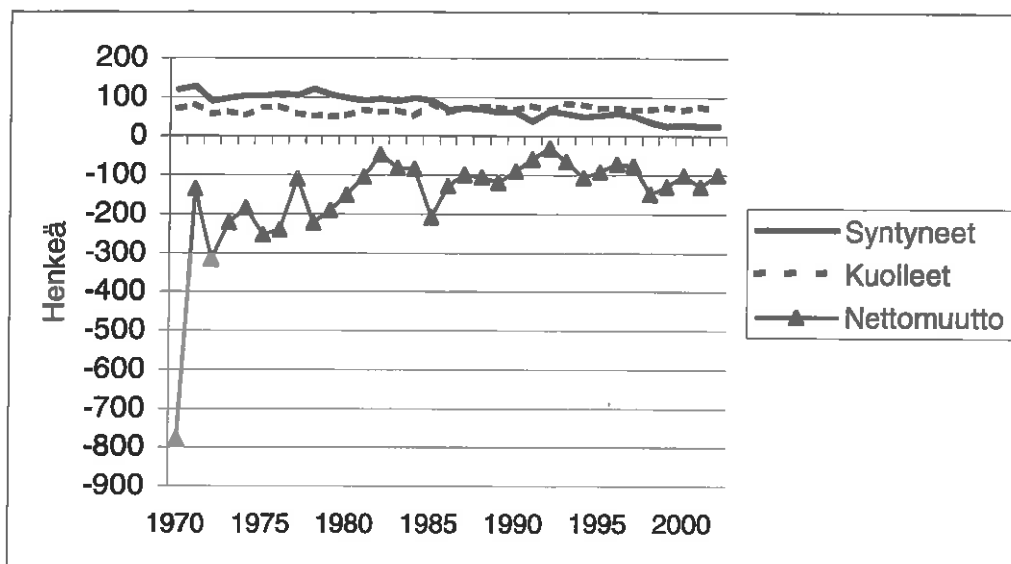
Maailmansodan jälkeinen väestönkehitys Lapissa poikkeaa selvästi koko maan kehityksestä. Väestö kasvoi vuosina 1951–65 kaksi kertaa nopeammin kuin koko maassa keskimäärin. Suurten ikäluokkien aiheuttama väestöpaine vaihteli suuresti alueittain, varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomessa suurten ikäluokkien osuus väestöstä oli selvästi suurempi kuin eteläisessä Suomessa. Paljolti jälleenrakentamisen sekä laajenevan maatalous- ja metsäsektorin vaikutuksesta Lapin väestö lisääntyi voimakkaasti 1960-luvun puoliväliin asti. 1960-luvun puolivälissä Sallassa saavutettiin 10 000 asukkaan

raja. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen lähes kaikissa maalaiskunnissa väestönmäärä alkoi kuitenkin vähetä, näin myös Sallassa. Ennusteen mukaan väkimäärä tulee Sallassa edelleen pienenemään. Seuraavan vuosikymmenen alkupuolella asukasluku tulee tippumaan alle 4 000. (Lehtola 1990 ja Kuva 3)

Kuva 3. Väkiluvun kehitys Sallassa vuosina 1950-2002 ja trendiennuste vuoteen 2030.

Tuhottu Lappi oli rakennettava uudestaan toisen maailmansodan jälkeen ja menetetyiltä alueilta siirretty väestö asutettava uudestaan. Kun siirtoväen tilat sijoitettiin pääasiassa Etelä-Suomeen, oli rintamamiesten asuttamisen pääalue Itä- ja Pohjois-Suomi. Mm. Metsähallitus tarvitsi syrjäseuduille paljon pienviljelijöitä 1950- ja 1960-lukujen ennätyshakkuiden toteuttamiseksi. Vuosina 1946-1967 Lappiin perustettiin 61 uudisasutusaluetta. Yksinomaan Sallan kunnan alueelle perustettiin 16 asutusaluetta, joissa asui parhaimmillaan noin 40 prosenttia kaikkien Lapin uudisasutusalueiden väestöstä (Lehtola 1990).

Kuva 4. Väestön muutostekijät Sallassa vuosina 1970-2002.

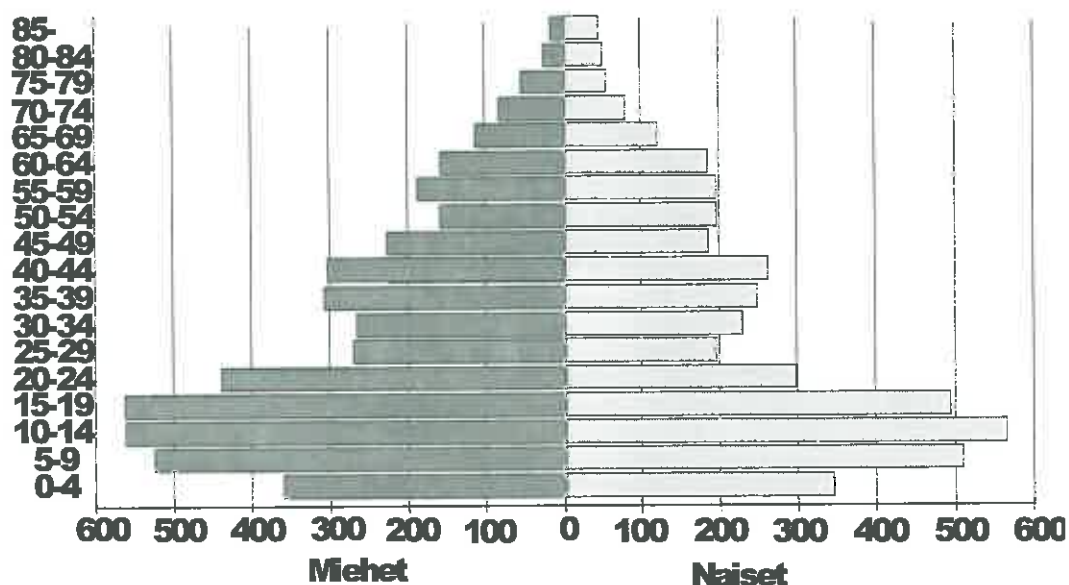
Koko Lapin läänissä muuttotase on ollut negatiivinen aina 1960-luvun alusta 1970-luvun loppuun saakka. Sallassa muuttotappio kuusikymmentäluvun viimeisinä vuosina ja seuraavan vuosikymmenen alussa oli erittäin suurta. Esimerkiksi vuonna 1970 lähes 800 henkeä muutti pois. Vuotta aikaisemmin oli yli neljä prosenttia eli 8 445 henkeä muuttanut pois Lapin läänistä. Koska syntyneiden määräkin on viimeisen kolmenkymmenen vuoden ajan laskenut radikaalisti niin, että vuonna 1970 syntyi 120 lasta ja vuonna 2000 enää 28 lasta, on kunnan väkiluku pienentynyt koko ajan. 31.12.2002 Sallan väkiluku oli 4 829. Vuoden 2002 muuttotappio oli 99 henkeä (Kuva 4).

Myös kunnan sisällä on muutettu ja edelleen muutetaan. Lapissa on jo pitkään ollut menossa kehitys, jossa haja-asutusalueelta muutetaan kunnan keskustaajamaan. Väestö keskittyy Sallassakin yhä enemmän Sallan kirkonkylälle. Kun taajama-aste vuonna 1980 oli 36,6%, oli se vuonna 1996 jo 43,3 %. Naapurikunnista yhtä voimakasta keskittyminen on ollut Pelkosenniemellä. Posiolla ja Savukoskella taajama-aste on vielä selvästi alle 40 % (Mustajärvi ja Palosaari-Mamia 1997).

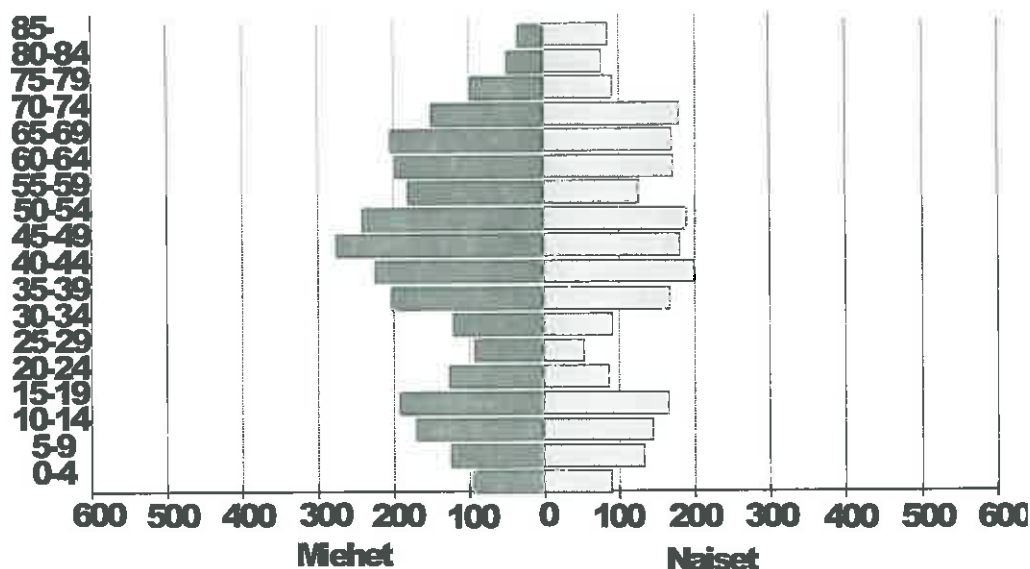
Koulutustasolla mitattuna Itä-Lapin kunnissa vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa on enemmän ihmisiä kuin Lapissa (43 %) ja koko maassa (42 %) keskimäärin. Keskiasteen tutkinnon suorittaneita on jopa enemmän kuin maassa keskimäärin, mutta taas korkea-asteen suorittaneita on selvästi vähemmän kuin Lapissa ja Suomessa keskimäärin. Sallassa niiden henkilöiden määrä, joilla ei ole mitään peruskoulun jälkeistä tutkintoa, on suurempi kuin muissa Itä-Lapin kunnissa. Vuonna 2001 heidän osuutensa oli 51,7 %. Korkea-asteen koulutusta saaneita Sallassa on suhteellisesti ottaen kaikkein vähiten. Koulutustasomittaimen mukaan väestön koulutustaso Sallassa oli vuonna 2001 vain 189 eli teoreettinen koulutusaika henkeä kohti oli alle 2 vuotta peruskoulun suorittamisen jälkeen. Koulutustaso on Sallassa siis melko heikko. Naisten koulutustaso on kuitenkin Itä-Lapissa ja myös koko Lapissa korkeampi kuin miesten, mikä koko maan keskiarvossa on taas toisinpäin (Lapin liitto 2001 ja 2003).

Poismuuton valikoivuus on heijastunut vahvasti myös väestön ikä- ja sukupuolirakenteeseen. Vuodesta 1970 vuoteen 2000 tapahtunut muutos on ollut suuri. Lasten ja nuorten osuus väestöstä on supistunut huomattavasti ja vanhusten määrä kasvanut. Kaikissa Itä-Lapin kunnissa väestön keski-ikä vaihtelee 40 ja 43 vuoden välillä, mikä on maan ja Lapin keskiarvoa korkeampi. Sallassa keski-ikä on koko läänin korkein, 43

vuotta. Sallalle tilanteen tekee hankalaksi se, että työikäisten (15-64-vuotiaiden) osuus koko väestöstä on pieni, itse asiassa alhaisin koko Itä-Lapin alueella. Merkillepantavaa Sallan tämän hetkessä ikä- ja sukupuolirakennetaulukossa on 20-34-vuotiaiden vähäinen osuus sekä naisten vähäinen osuus 20-50-vuotiaissa. Nuoret ja erityisesti nuoret naiset muuttavat pois. Tämä merkinnee sitä, että yhä vähemmän uusia sallalaisia syntyy (Kuvat 5 ja 6 ja Lapin liitto 2001).

Kuva 5. Väestön ikä- ja sukupuolirakenne Sallassa vuonna 1970.

Kuva 6. Väestön ikä- ja sukupuolirakenne Sallassa vuonna 2000.

2.3. Elinkeinot ja talous

Valtakunnan pohjoisosien tärkeimpiä elinkeinoja 1700-luvulla oli metsästys. Vuonna 1738 Tornion ja Kemin Lapinmaiden vouti ilmoitti, että kuolajärveläisten tärkein toimeentulon lähde oli majavan- ja peuranpyynti. Tuolloin pyyntialueitten rajat olivat sopimusluontoisia ja metsästys tapahtui pyyntikunnittain.

1700-luvun puolivälin jälkeen tuottava villipeuran- ja majavanpyynti kuitenkin väheni. Sen aikaisten kuvausten mukaan villipeurat olivat kuolleet lähes sukupuuttoon ja majavanpyyntikin oli paisunut niin suureksi, että majavat alkoivat vähetä huomattavasti. Ainoastaan muutamissa Kuolajärven joissa harjoitettiin enää majavanpyyntiä 1770-luvulla. Ajoittaista kohenemista peurakannoissa ilmeni mm. 1840-luvulla, kun siirryttiin villipeurojen pyynnistä porojen hoitoon. 1850-luvulla pyynti kuitenkin lakasi kokonaan, koska peurat olivat loppuneet. Pyynnissä siirryttiinkin yhä enemmän petoeläinten metsästyksen.

Kalastuksen asema Kemin Lapin asukkaiden jokapäiväisessä elämässä oli melko pieni 1700-luvun alkupuolella. Vaikka kalastusmatkoja tehtiin vähän kauemmaksikin olivat saaliit pieniä. Vielä 1800-luvun alkuvuosikymmeninä kalastettiin vain kotitarpeiksi. Tiedot Jäämeren paremmista apajista kulkeutuivat myös Sallaan ja 1860-luvulla kalastusmatkoja alettiin tehdä Ruijaan.

Pääasiallisen toimeentulon lähde 1700-luvun alussa uudisasukkaille oli kaskeaminen. Myöskin kuolajärveläiset omaksuivat laajamittaisemman maatalouden harjoittamisen suomalaisilta uudisasukkailta. Muutamassa vuosikymmenessä maanviljelys juurtui alueelle. Useimmiten peltojen tuotto oli kuitenkin huono, koska uudisasukkaat valitsivat asuinpaikkansa metsästys- ja kalastusmahdollisuuksien mukaan eikä esimerkiksi hyvän maaperän mukaan. Mm. Kursun ja Sallansuun alueella pellot oli tehty lentohiekkaan. Seuraavalla vuosisadalle tultaessa maanviljely oli edelleen vähäistä ja sadot huonoja. Vähitellen myös kaskeamisesta luovuttiin. 1800-luvun jälkipuoliskolla oli useita katovuosia, jotka yhdessä kehittymättömien menetelmien kanssa pitivät sadot pieninä (Heinänen 1993).

Maanviljelystä paremmin Kemin Lapissa menestyi karjanhoito. Taloilla saattoi olla kolmekymmenpäisiäkin karjoja ja useita kymmeniä niittypalstoja. 1700-luvun puolivälissä karjanhoito oli selvästi tuottoisin elinkeino. Seuraavan vuosisadan katovuodet vahvistivat entisestään tuotannon suuntaamista karjatalouteen. Aina 1880-luvulle asti karja sai ravintonsa luonnonniityiltä, joita pyrittiin hedelmöittämään mm. padotun veden avulla. Niittyjä pyrittiin myös laajentamaan ja raivaamaan.

1800-luvun lopussa ja 1900-luvulle tultaessa Kuolajärven alueen maatalous oli puoliartista uudis- ja pienviljelystä. Vain 0,04 % koko kunnan pinta-alasta oli peltoa. Pääasiassa viljeltiin ohraa, perunaa ja naurista. Sipuli, porkkana ja muut juurekset tulivat myöhemmin. Esteitä maatalouden kehittymiselle olivat mm. liian pienet peltopinta-alat ja peltojen sijainti hajallaan sekä seudulla vallitseva vilkas tukkiliikenne, joka veti työkuuntoiset miehet mukaansa.

Samaan aikaan kuitenkin karjan ruokkimiseen oli hyvät mahdollisuudet. Karjalle hedelmällisiä alueita löytyi varsinkin suurten pääjokien, isoimpien sivujokien ja järvi-seutujen tienoilta. Koska väestö kasvoi jatkuvasti, voimistui karjatalous ja lehmien määrä lisääntyi. Hevosten määrä kasvoi voimakkaasti kääntöauran yleistymisen ja vaihdantatalouden kasvun myötä. Vaihdantatalouden kehittymisen edellytyksenä oli rahdinajo, johon tarvittiin hevosia. Myös tukkitöihin tarvittiin hevosia.

1890-luvulla metsätalous alkoi vahvistua alueen taloudessa. Oy Kemi Ab (Kemi-yhtiö) perustettiin vuonna 1893 ja välittömästi se osti tukkialueet itselleen estääkseen kilpailijoita saamasta alueella jalansijaa. Tukkiyhtiöt panivat työt käyntiin niin suuressa mittakaavassa, että suuret määrät työvoimaa oli saatava kunnan ulkopuolelta, aina etelästä saakka. Kunnan asukasluku kaksinkertaistui kymmenessä vuodessa. Tätä

kultaista aikaa rahan, uusien tapojen ja uusien, ennen tuntemattomien tehdastavaroiden tulvassa kuntaan kesti pari vuosikymmentä (Suomenmaa 1931).

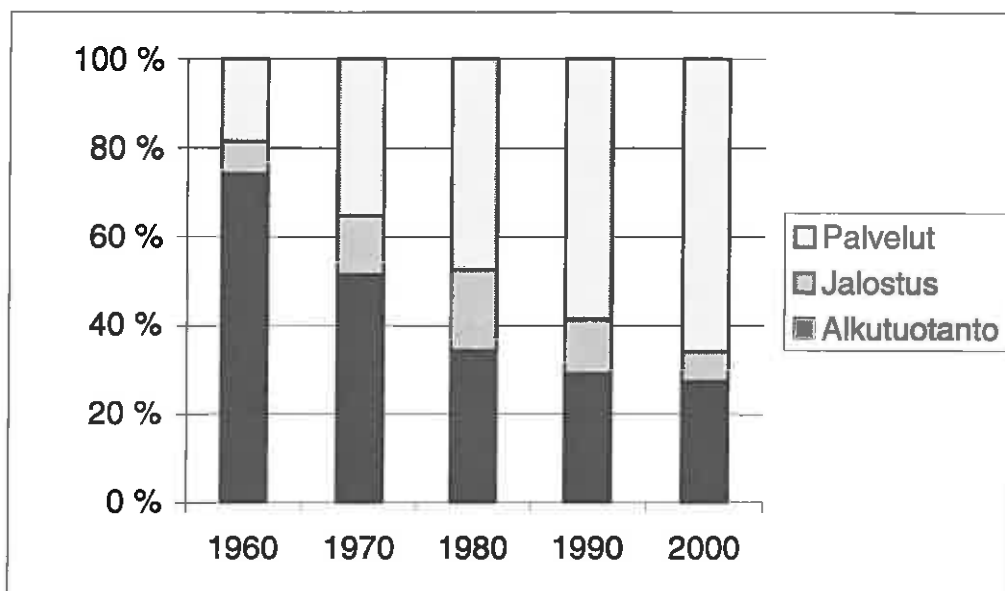
Kun valtakunnan raja sulkeutui vuonna 1918, lakkasi samalla leipätie Kuolajärveltä Kantalahteen. Ja koska kesä 1918 oli katokesä ja maailmansota hankaloitti ulkomaantuontia eikä omia varastoja voitu täydentää, kuoli ihmisiä nälkään. Kuolajärvellä viljely oli luonteeltaan luonnonvaraista ja olosuhteet eivät läheskään aina olleet otolliset, eivätkä menetelmäkään olleet kehittyneitä. Vasta 1930-luvulle tultaessa tilanne koheni, kun Isonjaon myötä suoviljely ja apulanta otettiin käyttöön. Vuoden 1936 lopussa peltoa oli vähintään 1100 hehtaaria. Kuudessatoista vuodessa peltoala oli siis kaksinkertaistunut. Myös väkimäärä oli lisääntynyt 2000 hengellä, mikä tarkoitti sitä, että peltoa oli asukasta kohti edelleen vähän, vain viisitoista aaria. Kaikesta huolimatta maatalous oli omavaraista ja viljaa jäi myös siemeneksi.

Niittokone ja puimakone olivat yleisimmät maatalouskoneet ennen toista maailmansotaa. Ensimmäiset traktorit Kuolajärvelle saatiin 1930-luvulla. Koska koneiden hankkiminen edellytti pääomia, perustivat kuolajärveläiset osuuskuntia. Ne hankkivat mm. puimakoneita. Osuuskunnat sijaitsivat varsinkin Etelä-Kuolajärvellä, joka oli kunnan vanhinta ja vaurainta maanviljelysaluetta sekä tienvarsikyliä.

II maailman sodan jälkeen maatalous keskittyi yhä voimakkaammin rehunviljelyyn ja karjanhoitoon. Vuonna 1946 ostettiin lehmä, sonneja, lampaita ja vuonna 1958 rakennettiin Kursun kylään osuusmeijeri. Salla olikin eräinä vuosina Lapin läänin johtava karjatalouspitäjä ja maidontuottajanakin ensimmäisellä sijalla. Peltoja raivattiin valtion avustuksella lisää niin, että 1950-luvun alusta vuosikymmenen loppuun tultaessa peltomäärä lähes nelinkertaistui (Heinänen 1993).

1960-luvun alkuvuosina maatalouden kehittyminen jatkui. Tuotanto ylitti kulutuksen. Vuosikymmenen puolivälissä alkoi taantuma näkyä myös Sallassakin. Asutustoiminnan todellisuus alkoi vähitellen paljastua. Huonojen ilmasto-olojen vuoksi viljanviljelystä jouduttiin luopumaan miltei täydellisesti. Soiden kuivatus aiheutti ongelmia, joiden seurauksena mm. rehusadot pienenevät. Samaan aikaan myös metsätaloutta koneellistettiin ja rakennustoiminta väheni. Teollisuuden puuttuessa alkoi väki muuttaa paikkakunnalta pois. Tilanne kärjistyi vuonna 1969, kun peltoja ryhdyttiin laittamaan pakettiin. Yhä enemmän työvoimaa vapautui Etelä-Suomeen, Ruotsiin ja työttömyyskortistoihin. Samaan aikaan myös metsätyön luonne muuttui rajusti. Moottorisaha, metsätraktori ja rekkakuljetukset yleistivät yhdessä vakituisten metsätyöntekijöiden, metsureiden kanssa. Näin ollen pienviljelijäväestö menetti toimeentulolleen välttämättömät metsätyöstä saadut sivuansiot (Lehtola 1990).

Sallan kunnan elinkeinorakenteen kehitys on seurannut koko Lapin läänin elinkeinorakenteen kehitystä. Lappi oli 1960-luvulle asti selvästi enemmän maatalousvaltainen alue kuin koko muu Suomi. Alkutuotannon piirissä työskenteli vielä vuonna 1950 puolet ammatissa toimivasta väestöstä. Vuonna 1985 heidän osuutensa oli enää 14 %. Sallassa alkutuotannon osuus on koko elinkeinorakenteesta on säilynyt muuta Lappia suurempana, vuonna 2000 vielä yli 20 % väestöstä työskenteli alkutuotannon parissa. Erilaisten palvelusten osuus on koko ajan kasvanut voimakkaasti. Teollisuus ei ole koskaan saavuttanut merkittävää asemaa Lapissa kuin vain hyvin paikallisesti. Kehitys onkin kulkenut alkutuotantoyhteiskunnasta suoraan palveluyhteiskuntaan. Muualla maassa välivaiheena tässä kehityksessä on ollut teollisuusyhteiskunta (Lehtola 1990 ja Kuva 7).

Kuva 7. Elinkeinorakenne Sallassa vuosina 1960-2000.

Puun lisääntyneen menekin ja jälleenrakennustoiminnan johdosta toisen maailmansodan jälkeen sahateollisuus kasvoi ripeästi. Sallaan perustettiin kolme uutta sahalaistosta. Kursun Puu Oy on ollut yksi Sallan merkittävimmistä työllistäjistä. Parhaimmillaan se on työllistänyt parisensataa henkilöä eri osastojen rakennusvaiheen aikana ja pyörinyt noususuhdanteen aikana kahdessa vuorossa. Keskimäärin saha on työllistänyt vuosittain sata henkilöä.

Kunnan syrjäisestä asemasta johtuen varsinaista suurteollisuutta kunnan alueella ei ole ollut. Keskikokoista teollisuutta edustivat Koilliskuntain Osuusmeijeri ja Kursun Saha- ja Osuuskunta, jotka veivät huomattavan osan tuotteistaan ulkomaille. Niiden työllistävä vaikutus etenkin sesonkiaikoina oli huomattava. Pienteollisuutta kunnassa on ollut jonkin verran. 1970-luvulla kunnasta löytyivät mm. leipomo, paja, saha- ja höyläyhtymä, pari rakennus- ja puusepäntoimiketta sekä auto- ja konekorjaamo. Voin ja juuston valmistus loppui Kursun meijerissä 1970-luvulla. Kursun Puun lisäksi merkittävä työllistäjä on ollut myös Koillis-Lapin Sähkö Oy (Heinänen 1993). Joulukuussa 2001 Sallassa oli maidonlähettäjiä 43 ja meijeriin vietiin maitoa noin 4,4 miljoonaa litraa. Aktiivituloja kunnassa oli 104 ja peltoa viljelyksessä yhteensä 1 606 hehtaaria. Viime vuosina peltoala on kasvanut.

Sallan yritys- ja toimipakaluettelon mukaan (21.11.2002) kunnasta löytyy tällä hetkellä reilut 200 toimipaikkaa/yritystä. Eniten yrityksiä on puunkorjuun alalla (18 kpl). Muita merkittäviä aloja ovat majoitustoiminta (12 kpl) ja päivittäistavaroiden ja vaatteiden vähittäiskauppa (11 kpl).

Taulukko 1. Alueella työssäkäyvät (työpaikat) Sallassa toimialoittain vuosina 1993 ja 2000.

	1993		2000		Muutos %
	Työpaikat	%	Työpaikat	%	
ALKUTUOTANTO	432	25,6	231	16,2	-46,5
- Maatalous, riistatalous	343	20,4	164	11,5	-52,2
- Metsätalous	67	4,0	67	4,7	0,0
JALOSTUS	177	10,5	107	7,5	-39,5
- Teollisuus	71	4,2	41	2,9	-42,3
- Rakentaminen	89	5,3	48	3,4	-46,1
YKSITYISET PALVELUT	398	23,6	381	26,8	-4,3
- Vähittäiskauppa	108	6,4	92	6,5	-14,8
- Majoitus- ja ravitsemistoiminta	50	3,0	69	4,8	38,0
- Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	103	6,1	81	5,7	-21,4
- Muut yksityiset palvelut	137	8,1	139	9,8	1,5
JULKISET PALVELUT	638	37,9	658	46,2	3,1
- Julkinen hallinto ja maanpuolustus	233	13,8	248	17,4	6,4
- Koulutus	124	7,4	85	6,0	-31,5
- Terveystenhuolto ja sosiaalipalvelut	216	12,8	261	18,3	20,8
- Muut julkiset palvelut	65	3,9	64	4,5	-1,5
Toimiala tuntematon	40	2,4	46	3,2	15,0
YHTEENSÄ	1685	100,0	1423	100,0	-15,5

Koko Lapin kannalta katsottuna elinkeinorakenne muuttui yhä palveluvaltaisemmaksi koko 1990-luvun ajan. Työpaikat alkutuotannossa vähenivät ja palvelutyöpaikat sekä julkisella että yksityisellä sektorilla lisääntyivät. Vuosina 1993-2000 työpaikat lisääntyivät Lapissa 2 % (yli 1 400 työpaikalla). Itä-Lapissa kehitys ei kuitenkaan ollut näin hyvä, vaan vähennystä tuli 3 % (259 työpaikkaa). Kaikkein suurinta työpaikkojen väheneminen oli Sallassa, peräti 15,5 % (225 työpaikkaa) (Lapin liitto 2001 ja Taulukko 1).

Taulukko 2. Työvoiman, työttömien ja työllisyysasteen kehitys Sallassa ja Lapin läänissä vuosina 1993-2002 (X= tieto ei saatavilla) (Sallan kuntastrategia ja Lapin liitto 2001, 2002 ja 2003).

Vuosi	Työvoima	Työttömiä	Työttö- myysaste %	Läänin keskiarvo %	Työllisyys- aste %	Läänin keskiarvo %
1993	2573	870	28,0	25,2	48,8	49,1
1994	2525	879	30,7	25,3	42,4	49,5
1995	2433	875	31,9	24,8	41,0	49,0
1996	2432	967	33,9	25,6	39,5	49,4
1997	2401	825	33,5	24,3	43,2	51,0
1998	2307	770	31,3	22,5	43,8	52,5
1999	2252	726	28,1	22,5	45,5	53,5
2000	2199	656	28,4	21,0	46,1	54,4
2001	2266	656	28,9	20,1	X	57,8
2002	2199	624	28,4	18,3	X	58,2

Sallan kunnan tuloveroprosentti vuonna 2002 oli 18,75. Veroaste oli sama kuin edellisenäkin vuonna. Verotulojen kertymistä on jo pitkään haitannut kunnan väkiluvun pieneneminen ja suuri työttömyys. Koko Itä-Lapin alueella työttömien määrä on Sallassa suhteellisesti suurin. Melkein koko 1990-luvun ajan työttömien %-osuus työ-

voimasta on pysytteli yli 30 %. Vuonna 1996 työttömyysaste oli lähes 34 %. Työllisyysaste (=alueella asuvien työllisten osuus 15-64 -vuotiaasta väestöstä) on viime vuosina koko ajan ollut matalampi kuin koko Lapin läänissä (Säädökset vuosi 2001 ja Taulukko 2).

Itse asiassa Sallan kunnan työttömyysaste on ollut useita vuosia maan korkeimpia. Työttömyysasteen aleneminen on ollut muita kuntia ja läänin keskiarvoa hitaampaa. Myöskin huoltosuhde oli Sallassa suurin koko Itä-Lapissa. Salla oli ainoa Itä-Lapin kunta, jossa tämä huoltosuhdeluku oli yli 2,5. (Lapin liitto 2001 ja 2002).

3. Porotalouden kehitys Sallassa

3.1. Poronhoidon historiaa

Porokarjat eivät 1700-luvun alussa olleet suuria Kemin Lapissa, tuolloin elatus saatiin vielä lähinnä metsästyksestä ja kalastuksesta. Poroja teurastettiin huonoina vuosina ja kesäisin ne sekaantuivat peuroihin. Asutuksen levittäytyttyä laajemmalle kaikkosivat villipeurat yhä etäämmälle. Niissä kylissä, joissa uudisasutus oli vanhinta, kesyjen porojen hoito lisääntyi. Vuonna 1750 lappalaisilla oli 250 poroa. Taloutta kohti se teki keskimäärin 7,1 poroa.

1700-luvun loppupuolella porojen määrä hitaasti nousi ja seuraavalle vuosisadalle tullessa tiedetään Kuolajärven Lapissa olleen jo 900 poroa. Ihmiset havaitsivat poronhoidon kannattavaksi sivuelinkeinoksi. Poro käytettiin tehokkaasti hyväksi: liha oli tärkeä ravinnon lisä ja vuota ja sarvet käytettiin muuten hyödyksi kotitalouksissa. Porotuotteita alettiin myydä myös pitäjän ulkopuolelle. Poroista oli myös apua virkamiesten kuljettamisessa, rahdinajoissa, polttopuiden ja heinien kuljetuksessa (Kortesalmi 1996).

Porot liikkui ei-rajatuilla vapaamuotoisilla yhteistoiminta-alueilla. Poronhoitoyhdistykset syntyivät spontaanisti ja niiden määrä kasvoi. Yleensä yksi kyläkunta muodosti oma yksikkönsä. Myöhemmin huomattiin, että käytännön syistä paliskuntia oli pakko yhdistää. Vuonna 1866 Kuolajärvellä oli yhdeksän paliskuntaa. Vuonna 1884 kuntakokous päätti perustaa pitäjään oman poronhoitoyhdistyksen, jolle kuvernööri vahvisti myös ohjesäännön.

Tilastot 1800-luvulta kertovat, että poromäärien vuosittaiset vaihtelut olivat suuria. Esimerkiksi vuonna 1865 poroja oli 3 000, mutta kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1875 jo 12 500. Vuonna 1885 poromäärä oli kuitenkin pienentynyt ollen 7 984. Osin syynä oli tilastotietojen epäluotettavuus, mutta myös petovahingot ja porovarkaudet aiheuttivat poromääriin suurta vaihtelua eri vuosien välillä. Kaiken kaikkiaan Kuolajärvellä oli kuitenkin muita alueita suuremmat porokarjat. Siellä alueet soveltuivat hyvin porojen laidunnukseen. Varsinkin Tuntsajoen varrella oli laajoja jäkäläkankaita. Joskus alueen eteläosissa jouduttiin kevättälvella kaatamaan loppukuusia, jotta poroille olisi ollut riittävästi ravintoa.

Aina 1800-luvun lopulle saakka poroja paimennettiin Kuolajärven kunnan alueella. Laidunmaiden vähyys ja porokarjojen kasvun takia jouduttiin poroja kuljettamaan myös Venäjän puolelle. Venäjän puolella oli paljon laitumia eikä vuokraa tarvinnut maksaa. Porojen vienti Venäjän puolelle alkoi noin kymmenen vuotta ennen ensimmäistä maailmansotaa. Lähes sata miestä saattoi olla paimentamassa 20 000 lukuporoa lähellä Hiipinätunturia Venäjän puolella. Porotöihin miehet lähtivät matkaan yleensä vähän ennen joulua. Porot haettiin takaisin Marian päivän (23.3.) aikaan tai joskus vasta lähellä pääsiäistä. Matkaa näille laidunmaille saattoi olla jopa 150 km.

Luotettavia tietoja porojen määristä ei ole, koska poroisännät halusivat pitää tarkat porojen lukumäärät omana tietonaan. 1890-luvulla porovarkaus muuttui lähes elinkeinoksi Kuolajärven kunnan alueella. Vuonna 1895 oli Kuolajärven alueella yli 13 200 poroa. Kaikilla ei suinkaan ollut poroja vaan omistus oli keskittynyt noin 20 %:lle väestöstä. Vaikka monille kunnille 1910-luku oli poronhoidon kannalta vaikeaa aikaa, oli Kuolajärvellä tilanne toinen. Siellä poromäärät kasvoivat aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka.

Kun itäraja sulkeutui vuonna 1918, heijastui taloudellinen sekä poliittinen epävakaus poronhoitoon. Talvella 1919 venäläiset veivät tuhansia poroja Venäjän puolelle. Suurimmat vahingot kärsi Kuolajärven pohjoinen paliskunta. Viime vuosisadan alkuvuosikymmenien porotilastot osoittavat, että poromäärät pienenivät vuosi vuodelta; kun vuonna 1919 poroja oli vielä 10 512, oli vuonna 1926 poroja jäljellä enää 6 568.

Poronhoidon asema oli kuitenkin merkittävä kaikista vaikeuksista huolimatta. Ainoat tavarat, joista seutukunnalla saatiin rahaa 1920-luvun puolivälissä, olivat poronliha ja -taljat. Lihaa vietiin Saksaan ja taljoja myytiin markkinoilla. Kävi myös niin, että moni vaihto poronsa hevoseen ja lähti savottaan. Poronomistajat olivat samalla sekä talollisia että maanviljelijöitä. Ja myös osalla tilattomistakin oli poroja. Monille poronhoito olikin 1930-luvun vaihteessa pääasiallinen rahatulon lähde. Etelään päin mentäessä poronomistuksen yleisyys kuitenkin väheni ja porokarjat keskittyivät. Syy pienporonomistuksen vähenemiseen oli mm. siinä, että porojen käyttö vetoeläimenä väheni jo 1920-luvulta lähtien.

1930-luvun alussa poroluvun kasvu lieenee pysähtynyt. Varmaa tietoa asiasta ei ole, koska paliskuntien pöytäkirjoja on säilynyt hyvin vähän. Keväällä 1937 poroja oli 12 000. Seuraavana vuonna poroja oli jo yli 16 000 ja Salla olikin poronhoitoalueen rikkaimpia kuntia. Maastotyyppinsä ja harvan asutuksensa vuoksi kunnan pohjoisosa oli sopivaa aluetta poronhoidon harjoittamiselle. Eteläosan alavat kangasmaat ja naavaiset kuusimetsät olivat myös hyviä alueita poronhoidon kannalta (Heinänen 1993).

Sodan syttyessä Kuolajärvellä oli neljä paliskuntaa: Kuolajärven Pohjois-, Kallungin, Käsmän ja Vilman paliskunnat. Sota-aikana poronomistajat menettivät poroistaan keskimäärin 40 %. Noin 15 000 eläimen laidunmaat jäivät uuden itärajan taakse. Myös esteaidan puuttuminen uudelta itärajalta haattasi porotalouden vakaantumista. Niinpä Suomen poronjalostusyhdistys kehotti poronhoitoyhdistyksiä ryhtymään uudelleenjärjestelyihin. Siksi Kallungin ja Käsmän paliskunnat päätettiin yhdistää ja suositeltiin, että jäljelle jäänyt osa Sallan pohjoista paliskuntaa yhdistettäisiin Savukosken Keminkylän Sompion paliskuntaan (Suomenmaa 1931, Kortessalmi 1996).

Toisen maailmansodan jälkeen Pohjoispaliskunnan poromäärä kasvoi noin 7 500 poroon. Kunnan alueella oli enimmillään 1950-luvulla 15 700 poroa. Poroluku kuitenkin pieneni laajojen metsähakkuiden ja Tuntisan palon takia, joka tuhosi parhaita ruokamaita. 1960- ja 1970-luvuilla maatalouden sivuelinkeinoja koskenut kriisi koski myös porotaloutta. Kriisiin oli useita syitä, kuten poronhoidon pääomakustannusten nousu, teollisen kulttuurin kilpailevat maankäyttötavat ja ylilaiduntaminen. Poronhoito ei ollut varsinainen toimeentulon antaja Sallassa enää 1970-luvulla. Syrjäkylillä sillä oli vielä sivutoimisuudestaan huolimatta merkitystä. Vaikka 1980-luvulla porotalousammattien osuus oli Pohjois-Lapissa selvästi alle 10 %, toimi huomattava osa syrjäkyläisten väestöstä edelleenkin porotaloudessa. Todennäköisesti juuri porotalous piti nämä syrjäkylät asuttuna ja voimakkaalta väestökadolta vältyttiin (Lehtola 1990).

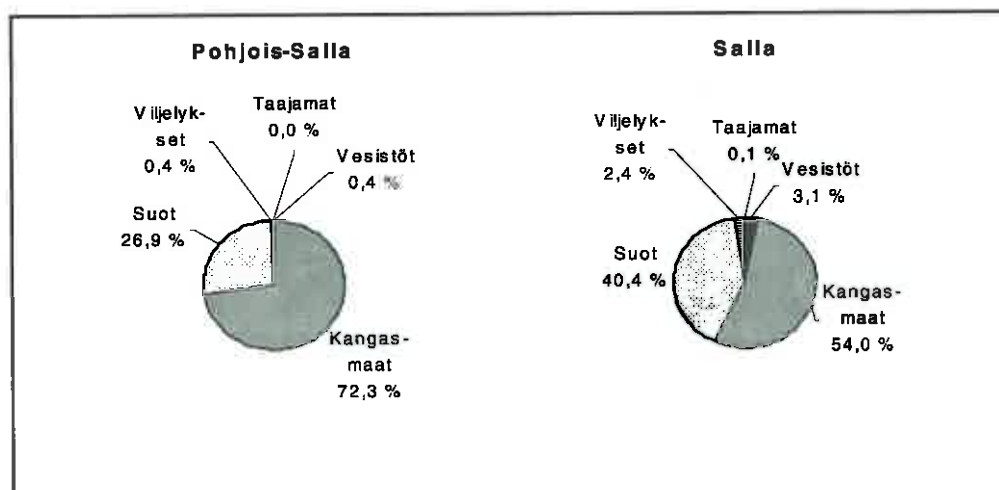
3.2. Porotalouden rakenne

Sallan kunnan alueella on tänään kaksi paliskuntaa, Salla ja Pohjois-Salla. Näistä Pohjois-Salla kuuluu erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettuun alueeseen ja Kemmin kylän merkkipiiriin. Pohjois-Sallan läntinen rajanaapuri on Kemmin-Sompion paliskunta, itärajana on valtakunnan raja Venäjän kanssa ja etelässä yhteistä rajaa on Sallan paliskunnan kanssa. Myös Sallan paliskunta rajoittuu idässä Venäjään ja etelässä se rajoittuu Lapin ja Oulun lääninrajaan. Yhteistä rajaa sillä on Hirvasniemen, Tolvan ja Alakitkan paliskuntien kanssa. Salla kuuluu Sallan merkkipiiriin.

Pohjois-Sallan paliskunta on entinen Kuolajärven pohjoinen paliskunta. Nykyinen Sallan paliskunta on perustettu 1960-luvun alkupuolella. Paliskunnan muodostavat sodan jälkeen yhdistyneet Käsmän ja Kallungin paliskunnat sekä 1960-luvun alussa yhdistyneet Käsmä-Kallunki ja Suomuvuoma-Vilman paliskunta. (Aska 1994).

Pinta-alaltaan Sallan paliskunta on yli kaksi kertaa Pohjois-Sallan paliskunnan kokoinen. Pohjois-Sallan pinta-ala on 2 137 km², josta maa-alaa on 2 130 km². Sallan pinta-ala on 4 402 km², josta maa-alaa 4 265 km². Pohjois-Sallassa kangasmaiden osuus pinta-alasta on lähes ¾, kun niiden osuus Sallassa on vain reilu puolet. Sallassa soiden osuus (40 %) on paljon suurempi kuin Pohjois-Sallassa, jossa se on vain reilut 27 % (Kuva 8).

Kuva 8. Pohjois-Sallan ja Sallan paliskuntien pinta-alatietoja.

Sallan paliskunta sijaitsee kokonaan Peräpohjolan kasvimaantieteellisellä vyöhykkeellä, kun taas Pohjois-Sallan paliskunnasta noin puolet sijoittuu metsä-lapin kasvillisuusvyöhykkeelle. Sallan paliskunnalle ovat tyypillisiä suuret avosuot ja alavat, kuusivaltaiset metsät, joista kuitenkin huomattava osa on jo käsitelty metsätalouden toimesta. Nykyisin tyypillisintä metsätyyppiä Sallan paliskunnassa edustavatkin nuoret mänty- ja sekametsät, taimikot ja hakkuualueet. Pohjois-Sallan paliskunnan alueella metsätalous on ollut pienempää kuin Sallan paliskunnassa ja siellä on vielä suh-

teellisen paljon vanhoja kuusivaltaisia metsiä. Huomattava osa näistä kuusikoista sijaitsee kuitenkin korkeilla alueilla, sillä Pohjois-Sallan paliskunnan pohjoisosan muodostaa vaihteleva vaara- ja tunturiylänkö. Ns. Tuntsan palo tuhosi kyseisellä alueella 1960-luvun alussa suuren määrän vanhoja kuusikoita ja sekametsiä, joiden uudistuminen on ollut mm. alueen korkeudesta johtuvien äärevien sääolosuhteiden ja porojen laidunnuksen vuoksi hidasta tai heikkoa.

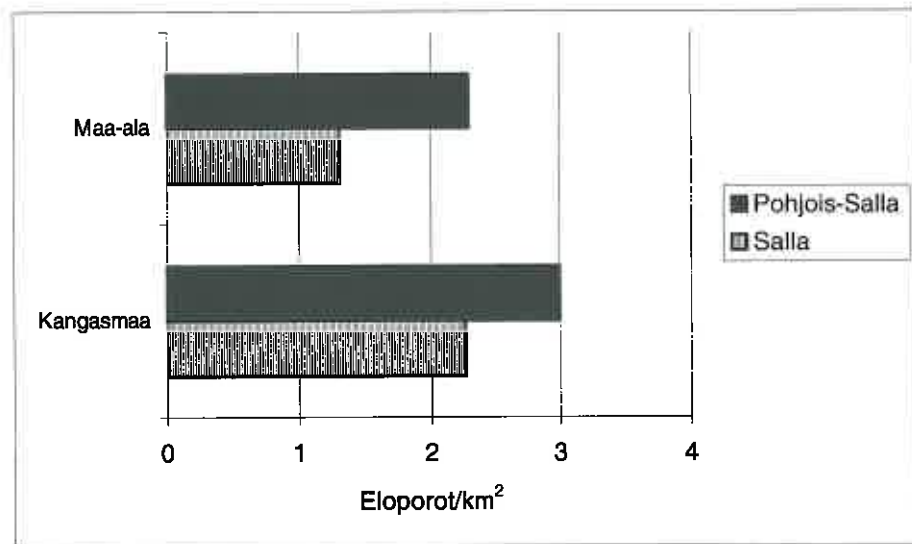
1990-luvun puolivälissä ja loppupuolella tehtyjen laiduninventointien (Kumpula ym. 1997 ja 1999) perusteella Sallan paliskunnassa oli jäkälälaidunta maa-alasta 9,3 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 17,1 %. Luppulaidunten eli vanhojen ja varttuneiden kuusi- ja mäntymetsien osuus maa-alasta oli Sallan paliskunnassa 22,2 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 33,1 %. Kaiken kaikkiaan kangasmaiden osuus maa-alasta oli Sallan paliskunnassa 58,2 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 76,3%. Vastaavasti soiden osuus maa-alasta oli Sallan paliskunnassa 41,3 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 21,3 %. Porojen ravinnon saannin kannalta reheviksi luokiteltuja soita kaikista soista oli Sallan paliskunnassa 47 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 43,3 %.

Inventoinnin perusteella poronjäkälien keskimääräinen peittävyys jäkälälaitumilla oli Sallan paliskunnassa 15 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 28,1 % ja vastaavasti jäkälän keskimääräinen pituus jäkälälaitumilla oli Sallan paliskunnassa 12,7 mm ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 17,5 mm (Kumpula ym. 1997). Näiden arvojen ja uusimman jäkäläbiomassakertoimen (Kumpula ym. 2000) perusteella laskettuna Sallan paliskunnan jäkäliköillä oli jäkälää keskimäärin 119 kg/ha ja Pohjois-Sallan paliskunnan jäkäliköillä 311 kg/ha. Laiduninventoinnin perusteella Keminkylän ja Sallan merkkipiirin alueelle sijoittuvissa kuusikoissa oli luppoo porojen saatavilla (alle 2 metrin korkeudella) parhaiten koko poronhoitoalueella eli 8,6 kg/ha. Metsälauhaa tuoreiden ja kuivien kankaiden hakkuualueilla oli inventoinnin perusteella Keminkylän ja Sallan merkkipiirin alueilla keskimäärin 386 kg/ha eli jonkin verran alle vähemmän kuin keskimäärin poronhoitoalueella.

Kesäravintokasveja oli kesälaiduninventoinnin (Kumpula ym. 1999) perusteella Sallan paliskunnan alueella keskimäärin 256 kg/ha (maa-ala) ja Pohjois-Sallan paliskunnan alueella 232 kg/ha. Porojen kannalta parasta kesäravintoa, ruohomaisia kasveja, oli Sallan paliskunnan alueella keskimäärin 30 kg/ha (maa-ala) ja Pohjois-Sallan paliskunnan alueella 20 kg/ha. Myös lehdeksiä oli Sallan paliskunnan alueella selvästi enemmän (42 kg/ha) kuin Pohjois-Sallan paliskunnan alueella (26 kg/ha).

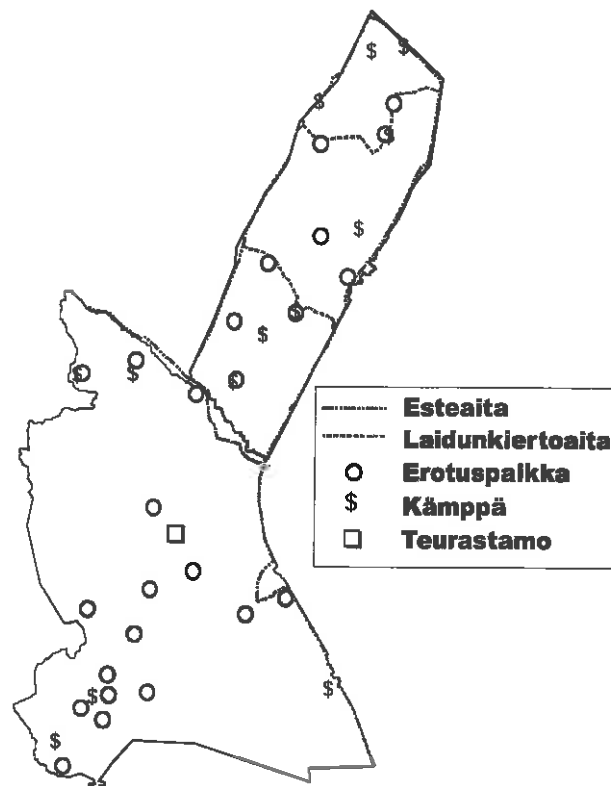
Sallan ja Pohjois-Sallan porolaitumet eroavat runsaudeltaan ja myös kunnoltaan selvästi toisistaan. Sallan paliskunnassa talvilaidunten osuus maa-alasta on selvästi pienempi kuin Pohjois-Sallan paliskunnassa. Kesä- ja syyslaidunten osalta tilanne on yhtä selvästi päinvastainen. Tämä on ehkä yhtenä merkittävimpana syynä siihen, että Pohjois-Sallan paliskunnan porotiheys on ollut ja on noin kaksinkertainen verrattuna Sallan paliskuntaan. Perinteisesti talvilaidunten määrä on säädellyt niitä poromääriä, joita kussakin paliskunnassa onkin voitu laiduntaa. Vaikka kummankin paliskunnan jäkälälaitumet luokiteltiin kunnoltaan huonoksi, oli jäkälää silti Pohjois-Sallan paliskunnan jäkäliköillä yli 2,5 kertaa enemmän kuin Sallan paliskunnan jäkäliköillä. Pohjois-Sallan paliskunnan alueella oli myös jäkälää eloporoa kohti lähes kolminkertainen määrä verrattuna Sallan paliskuntaan huolimatta selvästi korkeammasta porotiheydestä. Sen sijaan eloporoa kohti lasketun lupon määrä oli hieman suurempi Sallan kuin Pohjois-Sallan paliskunnassa. Elopورا kohti laskettu metsälauhan määrä oli noin kaksinkertainen Sallan paliskunnassa verrattuna Pohjois-Sallan paliskuntaan. Kesäravinnon kokonaismäärän vertailussa oli Sallan paliskunnan kesälaitumilla kesäravintoa keskimäärin jonkin verran enemmän kuin Pohjois-Sallan paliskunnan kesälaitumilla. Eloporoa kohti laskettu kesäravinnon kokonaismäärä oli kaksinkertainen Sallan paliskunnassa verrattuna Pohjois-Sallan paliskuntaan.

Porotiheys oli selvästi suurempi Pohjois-Sallassa. Maa-alaa kohti laskettu eloporotiheys oli Pohjois-Sallassa lähes kaksinkertainen Sallaan verrattuna eli yli 2 poroa/km². Jos tiheyksiä vertailtiin kangasmaata kohden, ei ero ollut niin suuri, koska kangasmaan osuus kokonaispinta-alasta oli suurempi Pohjois-Sallassa (Kuva 9).

Kuva 9. Porotiheys Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2001/2002.

Pohjois-Sallan puolella erotuspaikat ovat jakautuneet tasaisemmin koko paliskunnan alueelle kuin Sallassa, jossa ne ovat sijoittuneet paliskunnan lounaisosaan. Molempien paliskuntien itäisellä rajalla, valtakunnanrajalla, olevaan esteitaan on tehty muutamia siuloja, joiden kautta Venäjän puolelle karanneet porot molempien maiden yhteisesti sopimalla tavalla palautetaan Suomen puolelle (Kiemunki ym. 1999). Paliskuntien yhteinen teurastamo sijaitsee Sallan kirkonkylässä. Teurastamo valmistui syksyllä 1993 (Aska 1994, Kuva 10).

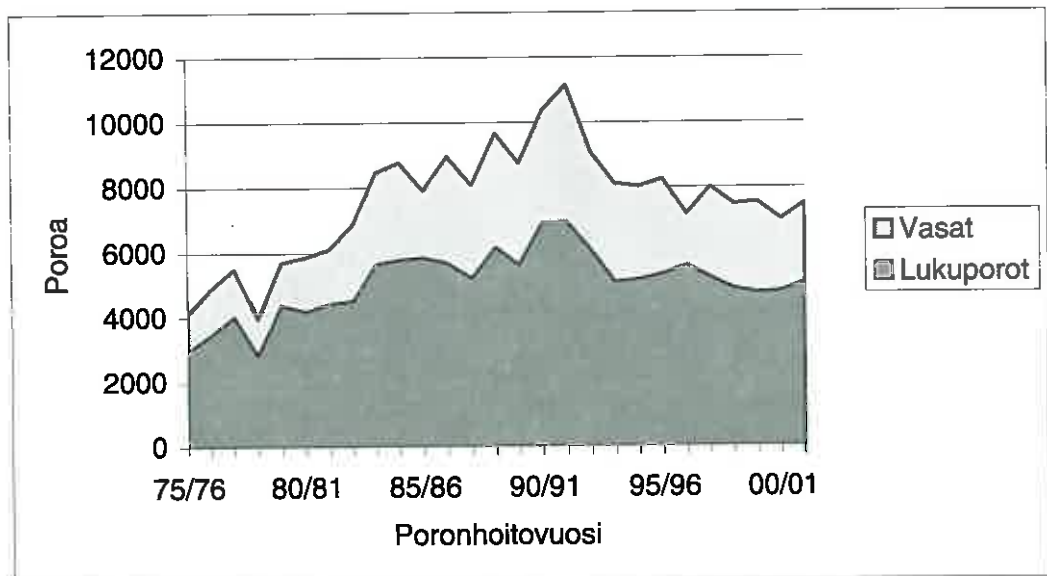

Kuva 10. Poronhoidon rakennelmat Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa.

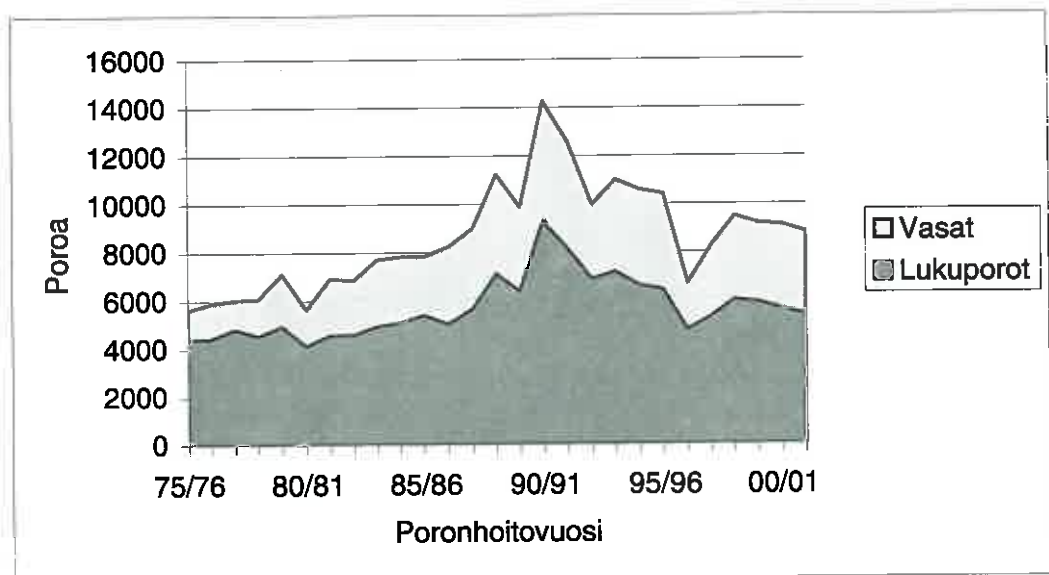
3.3. Porojen määrä, porokannan rakenne ja vasatuotto

Porojen määrä Sallan kunnan alueella kasvoi 1970-luvun puolivälistä lähtien 1990-luvun alkupuolelle saakka joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Poronhoitovuonna 1991/92 kunnan alueella luettiin poroja lähes 14 000. Jo seuraavana vuonna porojen määrä väheni peräti 2 000 porolla. Laskua oli tämänkin jälkeen, mutta lasku ei ole ollut yhtä voimakasta. Poronhoitovuonna 2001/02 Sallassa luettiin sataa asukasta kohti 182 poroa. Naapurikunnista ainoastaan Savukoskella poroja oli enemmän (732 sataa asukasta kohti) kuin Sallassa.

Molemmissa paliskunnissa poromäärät kasvoivat siis suhteellisen tasaisesti parin vuosikymmenen ajan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Pohjois-Sallassa oli enimmillään poroja reilut 11 000, Sallassa vastaava luku oli 14 000. 1990-luvun alusta lähtien molempien paliskuntien poromäärät lähtivät laskuun. Parhaista vuosista Pohjois-Sallan luku on laskenut yli 4 000 porolla. Sallassa lasku on ollut vielä voimakkaampaa. Vuosikymmen puolivälin jälkeen porojen määrä laski jopa alle 7 000. Poronhoitovuonna 2001/02 poroja oli Pohjois-Sallan paliskunnassa noin 7 500 ja Sallan paliskunnassa vajaat 9 000 (Kuvat 11-12).

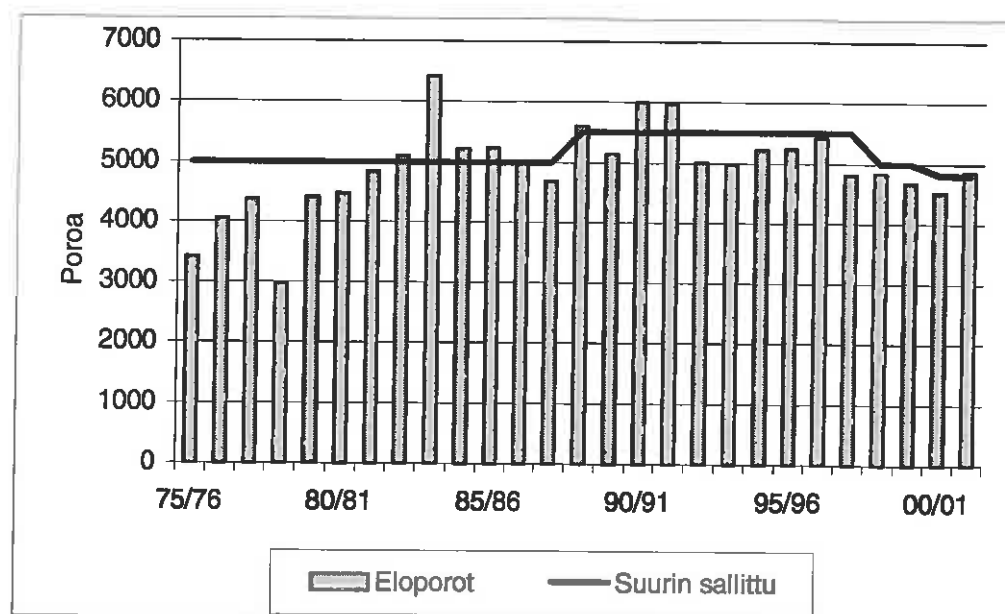

Kuva 11. Erotuksissa luetut porot Pohjois-Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1975/76-2001/02.

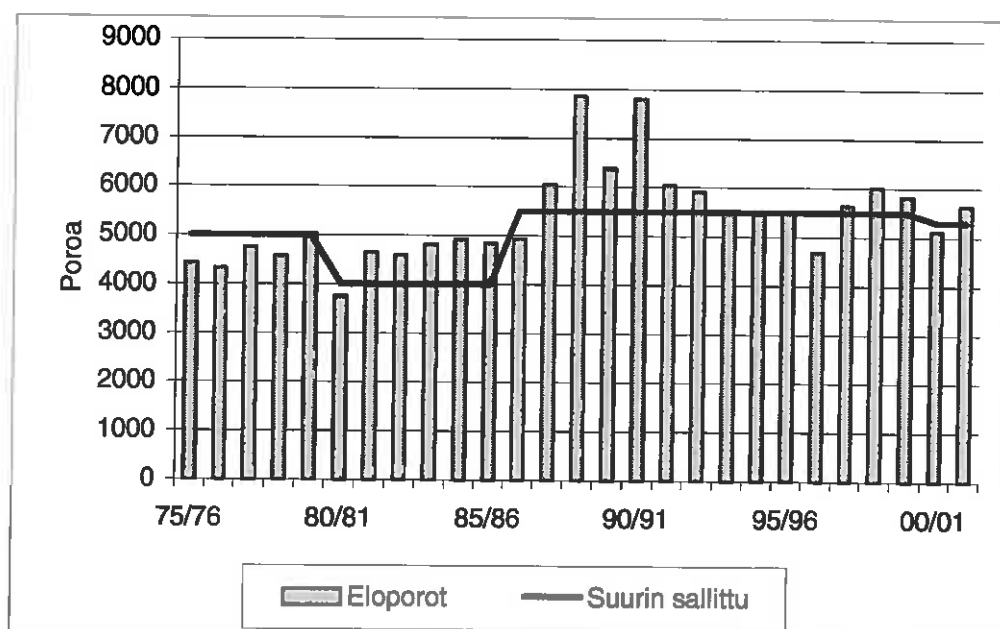

Kuva 12. Erotuksissa luetut porot Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1975/76-2001/02.

Pohjois-Sallassa suurin sallittu poroluku oli aina 1980-luvun loppupuolelle asti 5 000 nousten sitten 5 500 poroon. Viime vuosikymmenen lopussa luku lähti laskuun. Poronhoitovuonna 2000/01 suurin sallittu poroluku laski 4 800 poroon. Suurimmassa sallitussa poroluvussa on ollut vaihtelua enemmän Sallassa kuin Pohjois-Sallassa. 1980-luvulla luku putosi 5 000 porosta 4 000 poroon useaksi vuodeksi. Sen jälkeen luku kuitenkin nousi ja oli kymmenen vuoden ajan 5 500 poroa. Poronhoitovuonna 2001/02 suurin sallittu poroluku Sallassa oli 5 300. (Kuvat 13-14).

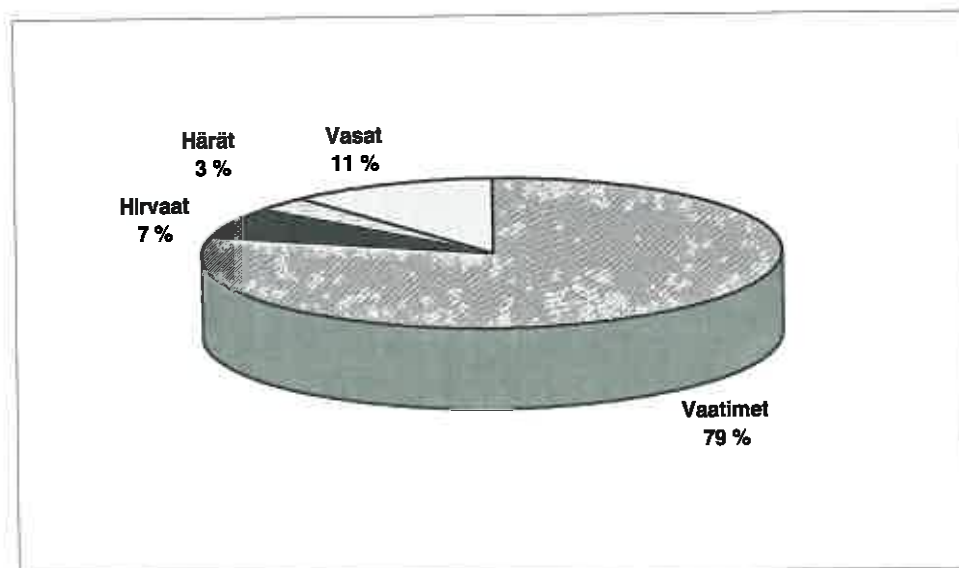

Kuva 13. Eloporot ja suurin sallittu poroluku Pohjois-Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1975/76-2001/02.

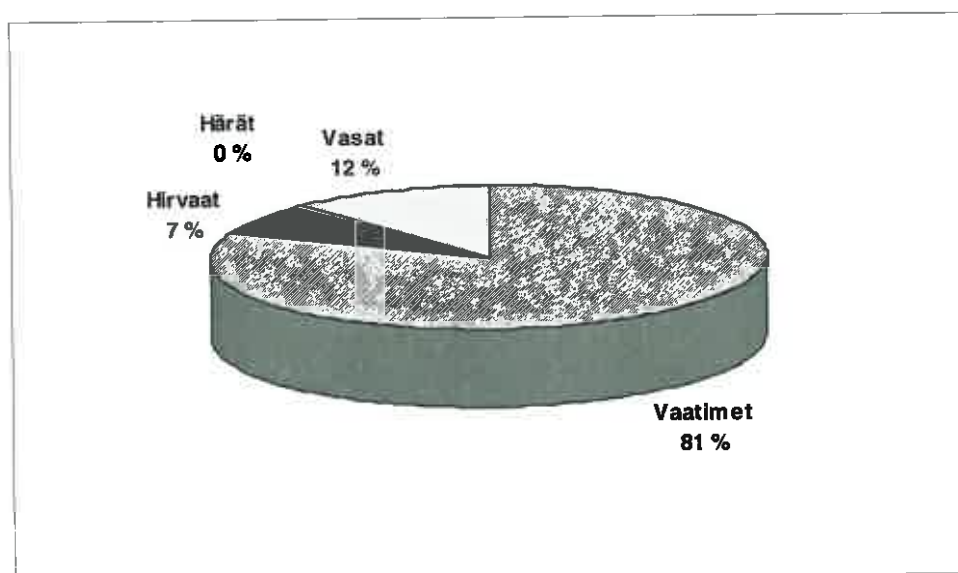

Kuva 14. Eloporot ja suurin sallittu poroluku Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1975/76-2001/02.

Porokannan rakenteissa oli keskimäärin tarkasteltuna viimeisen kymmenen vuoden ajalta paliskuntien välillä jonkin verran eroja. Pohjois-Sallan paliskunnassa vaatimia oli vähemmän kuin Sallan paliskunnassa. Vaatimia oli myös vähemmän kuin koko poronhoitoalueella. Vasojen osuus oli Sallassa prosenttina suurempi kuin Pohjois-Sallassa ollen kuitenkin pienempi kuin koko poronhoitoalueella. Härkien ja hirvaiden osuus kaikista poroista oli Pohjois-Sallassa paljon suurempi kuin Sallassa. Näin oli myös tilanne verrattuna koko poronhoitoalueen tilanteeseen (Kuvat 15 ja 16).

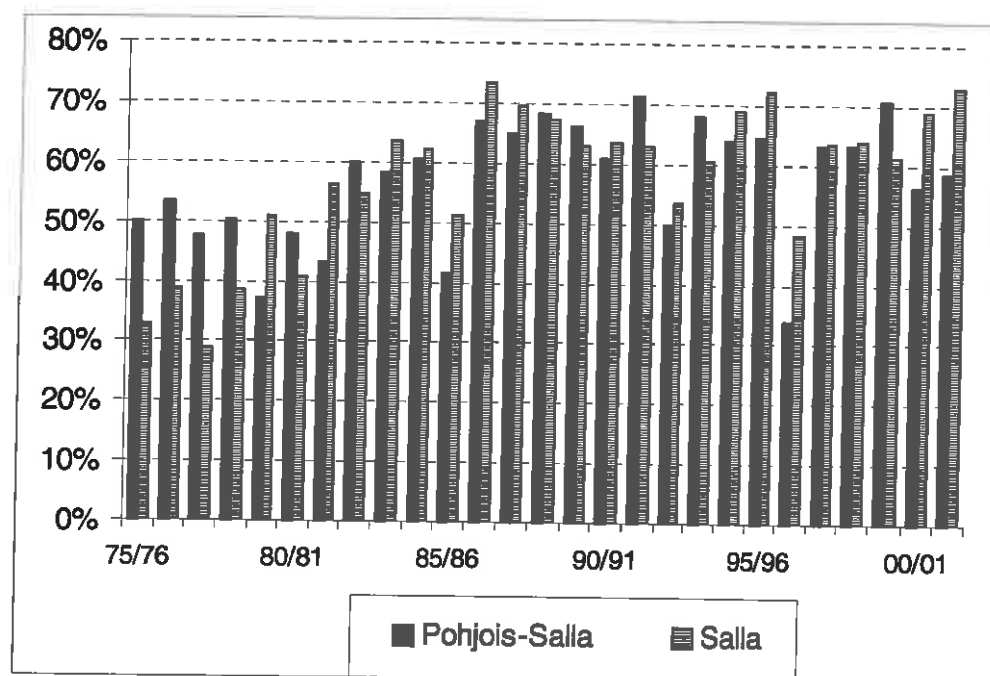

Kuva 15. Keskimääräinen porokannan rakenne Pohjois-Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1990/91-2001/02.

Kuva 16. Keskimääräinen porokannan rakenne Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1990/91-2001/02.

Vasatuotossa molemmissa paliskunnissa on ollut suuriakin vaihteluita eri vuosien välillä. Myös paliskuntien välillä on ollut suuria eroja jopa samana poronhoitovuonna. Huipussaan vasatuotto oli molemmissa paliskunnissa poronhoitovuosina 1986/87 - 1991/92. Tuolloin molemmissa paliskunnissa saavutettiin yli 60 % vasatuotto, Sallan paliskunnassa päästiin kerran yli 70 %. Koko 1990-luvun molemmissa paliskunnissa oli vasatuotossa suurta vaihtelua. Erityisen huono oli poronhoitovuosi 1996/97, jolloin Pohjois-Sallassa vasaprocentti oli vain reilut 30 %. Koko tarkastelujaksolla 1975/76-2000/02 vasaprocentti oli molemmissa paliskunnissa keskimäärin noin 57 % (Kuva 17).

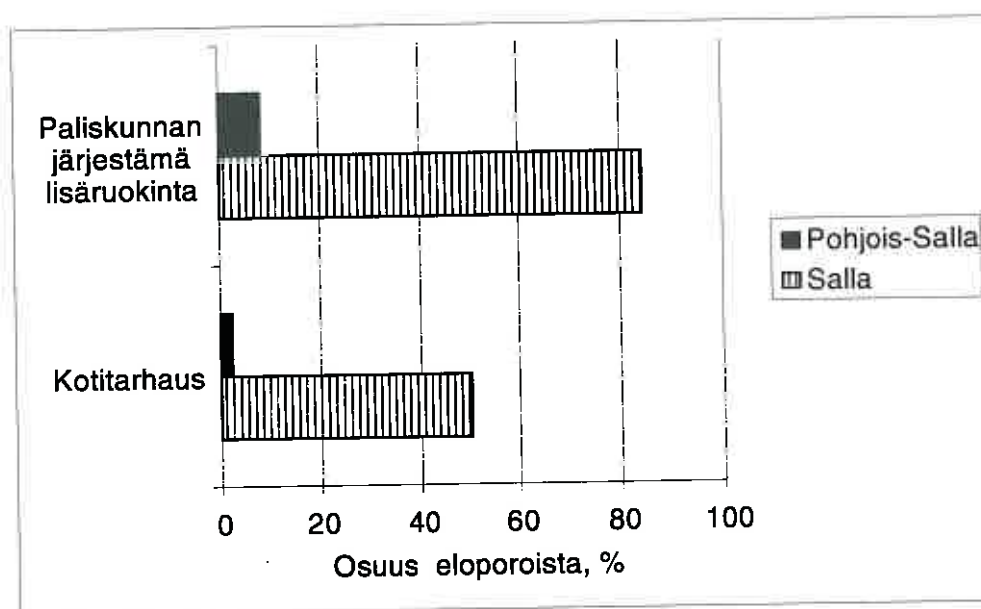
Kuva 17. Vasaprosentti Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuosina 1975/76-2001/02.

Molemmissa paliskunnissa vasaprosentti on jäänyt yleensä hiukan alle koko poronhoitoalueen keskiarvon. Pohjois-Sallan, joka kuuluu erityiseen poronhoitoalueeseen, vasaprosentti oli 1990-luvulla lukuun ottamatta poronhoitovuotta 1996/97 parempi kuin erityisellä alueella keskimäärin. Poronhoitovuosina 1991/92, 1993/94 ja 1999/00 Pohjois-Sallan paliskunnan vasaprosentti oli korkeampi kuin Sallan paliskunnan. Kahdena viimeksi kuluneena poronhoitovuotena (2000/01 ja 2001/02) Sallan paliskunnan vasaprosentti oli yli 10 % parempi kuin Pohjois-Sallan paliskunnan. Molemmissa paliskunnissa vasaprosentti on keskimäärin noudattanut koko poronhoitoalueen tasoa. Notkahdukset vasaprosentissa ovat selittyneet mm. ankarilla luonnonolosuhteilla (Taulukko 3).

Taulukko 3. Vasaprocentti Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa, erityisellä poronhoitoalueella, ja muulla poronhoitoalueella poronhoitovuosina 1990/91-2001/02.

Vuosi	Pohjois-Salla	Salla	Erityinen alue	Muu poronhoitoalue
1990/91	61,0	63,4	54,6	68,0
1991/92	71,2	63,0	65,3	69,3
1992/93	49,9	53,6	43,9	57,7
1993/94	68,1	60,5	59,1	61,5
1994/95	64,0	68,9	60,4	68,4
1995/96	64,4	72,1	54,5	64,0
1996/97	33,9	48,1	42,4	59,4
1997/98	63,2	63,6	53,6	62,0
1998/99	63,2	64,0	60,7	63,7
1999/00	70,7	61,4	55,8	65,0
2000/01	56,1	69,0	49,2	64,0
2001/02	58,5	73,0	64,1	64,4
Keskiarvo	60,4	63,4	55,3	64,0

3.4. Poronhoitotapa

Kuva 18. Porojen talvinen hoitotapa Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2000/01.

Pohjois-Sallassa oli poronhoitovuonna 2000/01 tarhoja 20, joissa oli yhteensä 103 eloporoa. Keskimääräinen hoitoaika oli 66,8 päivää. Vuosina 1987-95 lisäruokintaan käytettiin rehua 8-15 kg eloporoa kohti. Huomattava osa tästä ruokinnasta on ollut kilpaporojen ja teurastusta odottavien porojen ruokintaa. Pohjois-Sallassa kotitarhaus aina ollut vähäistä ja pienimuotoista, eikä maastoruokintaakaan ole juuri harjoitettu.

Tarhaus alkoi yleistyä Sallan paliskunnassa 1970-luvulla. Vuosina 1974-75 oli 10 % poroista tarhassa. 1980-luvun puolivälissä jo noin neljännes poroista oli tarhassa. 1990-luvun lopulla tarhaus yleistyi niin, että jo 50-60 % poroista oli tarhassa. Sallan paliskunnassa rehua kului vuosina 1986-95 eloporoa kohti 132 kiloa. Viime vuosina maastoon on ajettu heinää muutamia satojatuhansia kiloja. Vuonna 2000/01 heiniä ajettiin maastoon 250 000 kiloa, josta osakkaat korjasivat 171 000 kiloa. Määrä teki 31 kiloa eloporoa kohti. Ruokinta aloitettiin vuoden alusta. Ruokittuja poroja oli 4 900, joista vassoja 400 (Kuva 18).

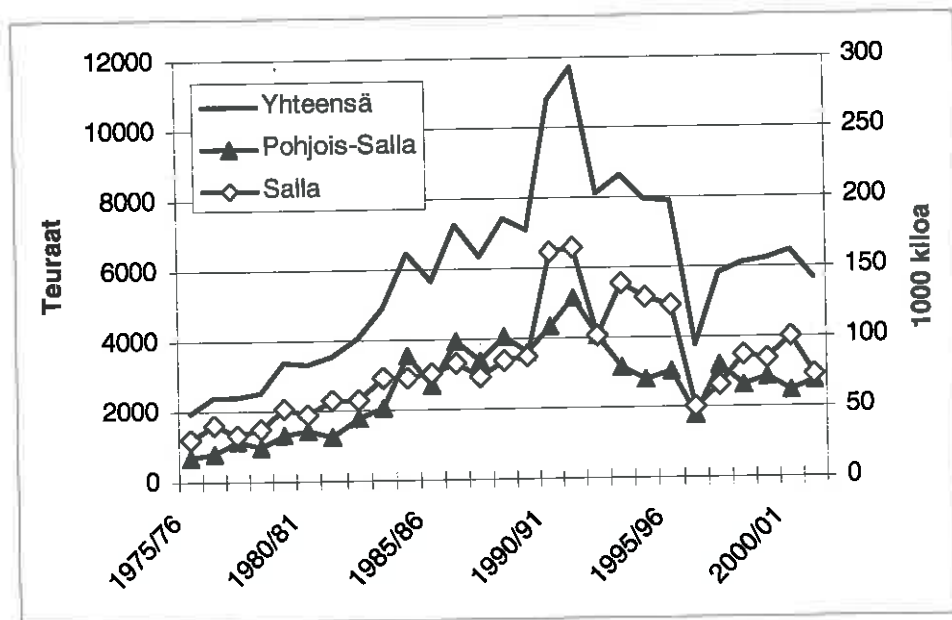
Molemmat paliskunnat ovat 1990-luvulla käyttäneet poronhoitotöissä apuna helikopteria. Ensiksi käytön aloitti Pohjois-Salla poronhoitovuonna 1991/92. Salla tuli mukaan poronhoitovuonna 1996/97. Verrattuna muihin helikopteria käyttäviin paliskuntiin, käyttötuntimäärät olivat molemmissa Pohjois-Sallassa ja Sallassa keskimääristä suuremmat (Muhonen ja Nieminen 1999).

3.5. Poronlihan tuotanto ja kulutus

1970-luvun puolesta välistä lähtien teurastettujen porojen määrä kasvoi 2 000 teuraasta poronhoitovuoden 1991/92 huippulukemaan 11 700 teurasta. Tätä seurannut lasku oli jyrkkä ja vähimmillään poroja teurastettiin poronhoitovuonna 1996/97, vain 3 800. Lihantuotanto seurasi teuraiden määrää ollen huipussaan poronhoitovuonna 1991/92, noin 293 000 kiloa. Pienimmillään tuotanto oli poronhoitovuonna 1996/97, jolloin se jäi alle 100 000 kilon.

Kiivainta teurasporojen määrän kasvu oli molemmissa paliskunnissa 1990-luvun alussa. Sen jälkeen teurasmäärät tippuivat jyrkästi 1980-luvun alun tasolle. Poronhoitovuonna 1991/92 Sallassa teurastettiin yli 6 500 poroa, Pohjois-Sallassakin yli 5 000 poroa. Pienimmillään teurasporojen määrä oli poronhoitovuonna 1996/97, jolloin molempien paliskuntien yhteinen teuraiden määrä oli reilut 3 700 (Kuva 19).

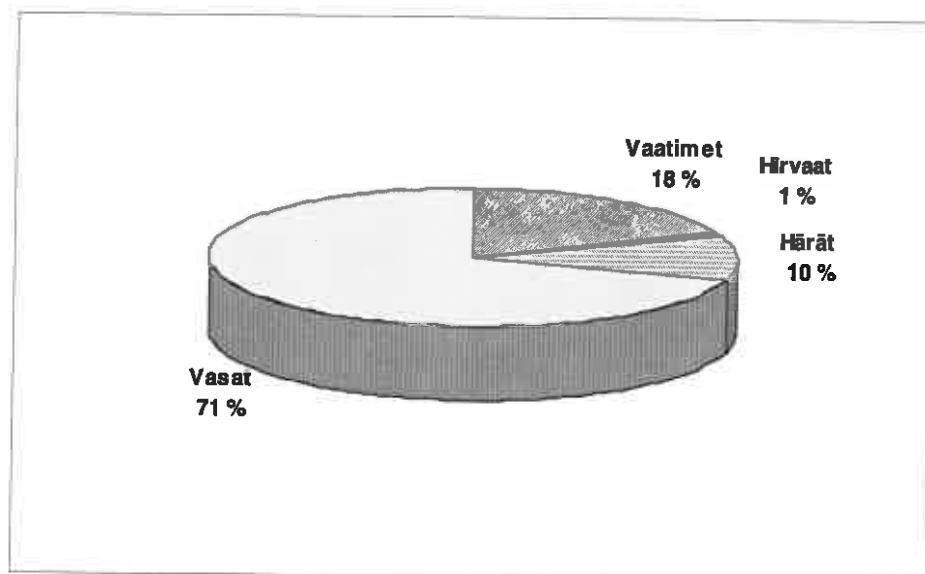
Pohjois-Sallan paliskunta on viime vuosina myynyt suurimman osan teurastetuista poroista ostoliikkeiden kautta. Poronhoitovuodesta 1993/94 tähän päivään asti ostoliikkeiden osuus on vaihdellut välillä 69 % - 85 %. Osakkaiden oma suoramyynti on ollut alle kymmenen prosenttia lukuun ottamatta poronhoitovuotta 1999/00, jolloin sen osuus oli noin 12 %. Poronomistajien oma käyttö on vuosien kuluessa vaihdellut välillä 15-19 % (Särkelä 2002). Sallan paliskunnan osalta kyseisiä tietoja ei ollut saatavilla.

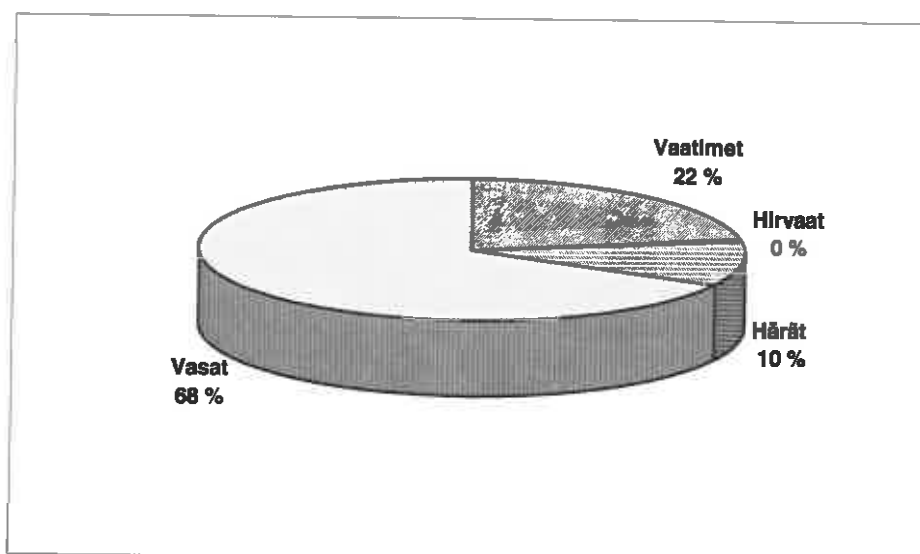
Kuva 19. Teurastetut porot ja poronlihan tuotanto Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuosina 1975/76-2001/02.

1970-luvulla molempien paliskuntien lihan tuotanto kasvoi melko tasaisesti pieniä laskuja lukuun ottamatta. Molemmissa paliskunnissa poronhoitovuosi 1991/92 oli lihantuoton kannalta huippuvuosi. Sallassa tuotettiin tuolloin 163 650 kiloa ja Pohjois-Sallassa 129 150 kiloa lihaa. Seuraavana poronhoitovuonna lihantuotanto Sallassa laski lähes 40 % ja Pohjois-Sallassakin yli 20 %. Molemmissa paliskunnissa jouduttiin tuolloin porojen pakkoteurastuksiin, jotka johtuivat poromäärien kasvusta liian suuriksi. Alimmillaan lihantuotanto oli poronhoitovuonna 1996/97, jolloin Sallassa tuotettiin lihaa vain noin 50 000 kiloa ja Pohjois-Sallassa reilut 40 000 kiloa (Kuva 19).

Teurastetuista poroista molemmissa paliskunnissa vasojen osuus on ollut suurin, Pohjois-Sallassa 71 % ja Sallassa 68 % poronhoitovuosina 1990/91-2001/02. Koko poronhoitoalueellakin vasojen osuus teurastetuista on viimeisen kymmenen vuoden aikana ollut keskimäärin 70 %. Porokannasta johtuen vaatimien osuus teurastetuista oli Sallan paliskunnassa 4 % suurempi kuin Pohjois-Sallassa ollen samalla suurempi kuin koko poronhoitoalueella. Erityiseen poronhoitoalueeseen kuuluvassa Pohjois-Sallassa teurasporojen jakauma poikkesi ko. alueen jakaumasta siten, että vasojen osuus oli suurempi ja vaatimien osuus pienempi kuin alueella keskimäärin. Sallan paliskunnassa, joka kuuluu muuhun poronhoitoalueeseen, teurasporojen jakauma poikkesi myös alueensa jakaumasta. Vasoja teurastettiin vähemmän ja vaatimia enemmän kuin alueella keskimäärin (Kuvat 20 ja 21).

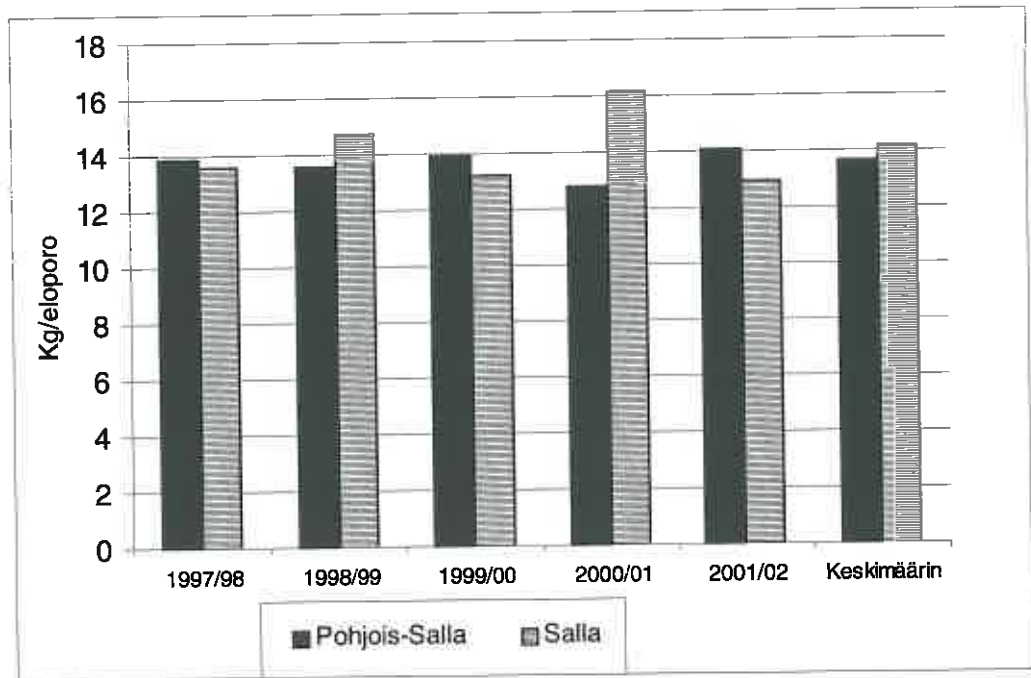

Kuva 20. Keskimääräinen teurasporojen jakauma poronhoitovuosina 1990/91-2001/02 Pohjois-Sallan paliskunnassa.

Kuva 21. Keskimääräinen teurasporojen jakauma poronhoitovuosina 1990/91-2001/02 Sallan paliskunnassa.

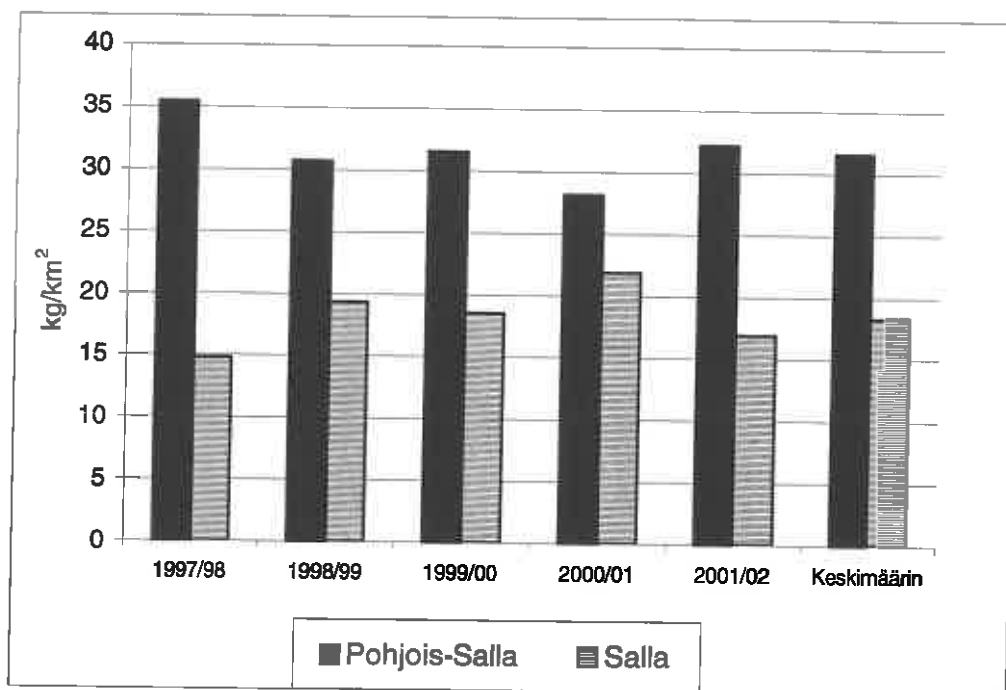
Eloporoa kohti laskettu lihantuotanto on molemmissa paliskunnissa ollut 1990-luvun loppupuolelta lähtien selvästi yli 12 kiloa. Vuosittaisissa vertailuissa paliskunnat ovat vuorotellen tuottaneet lihaa eloporoa kohti enemmän kuin toinen paliskunta. Poronhoitovuonna 2001/02 Pohjois-Sallan paliskunnassa päästiin lihantuotannossa yli 14 kiloon, Sallan paliskunnassa jäätiin alle 13 kilon eloporoa kohden laskettuna (Kuva 22).

Kuva 22. Poronlihantuotanto eloporoa kohti Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuosina 1997/98-2001/02.

Jos lihantuotanto laskettiin maa-alaa kohti, saatiin Pohjois-Sallassa huomattavasti parempi tuotto. Yksi selitys oli luonnollisestikin Pohjois-Sallan suurempi porotiheys. On kuitenkin muistettava, että suuri porotiheys ei kuitenkaan takaa hyvää tuotantoa. Liian suuri tiheys aiheuttaa laitumien nopeaa kulumista ja tuotannon laskua. Muitakin syitä Pohjois-Sallan parempaan tuotantoon oli. Pohjois-Sallan laitumet, etenkin talvilaitumet, ovat rakenteeltaan sopivammat poronhoidolle kuin Sallan laitumet. Poronhoitovuonna 1997/98 Pohjois-Sallan lihantuotanto/maa-ala oli (35 kg/km^2) enemmän kuin kaksinkertainen Sallan verrattuna. Sallassa lihantuotanto/maa-alaa on ollut hienoisessa nousussa ja Pohjois-Sallassa puolestaan suunta on ollut lievästi laskeva (Kuva 23).

Puhelinhaastattelujen (marraskuu 2002) perusteella pyrittiin selvittämään kuinka paljon Sallan kunnan alueella tuotettua poronlihaa myydään, jalostetaan ja käytetään Sallassa. Ruokakuntien oma käyttö ei kuulu tähän. Kaikkiaan 19 yritystä vastasi kyselyyn ja kokonaisarvoksi saatiin noin 30 000 kg lihaa vuodessa. Käyttäjistä kaksi yritystä oli selvästi ylitse muiden, Maltiolan Porojaloste ja PP-Poroppi. Molemmat ilmoittivat käyttävänsä sallalaista poronlihaa 10 000 kg vuodessa. Matkailuyrittäjien kulutus vaihteli muutamasta kymmenestä kilosta tuhanteen kiloon.

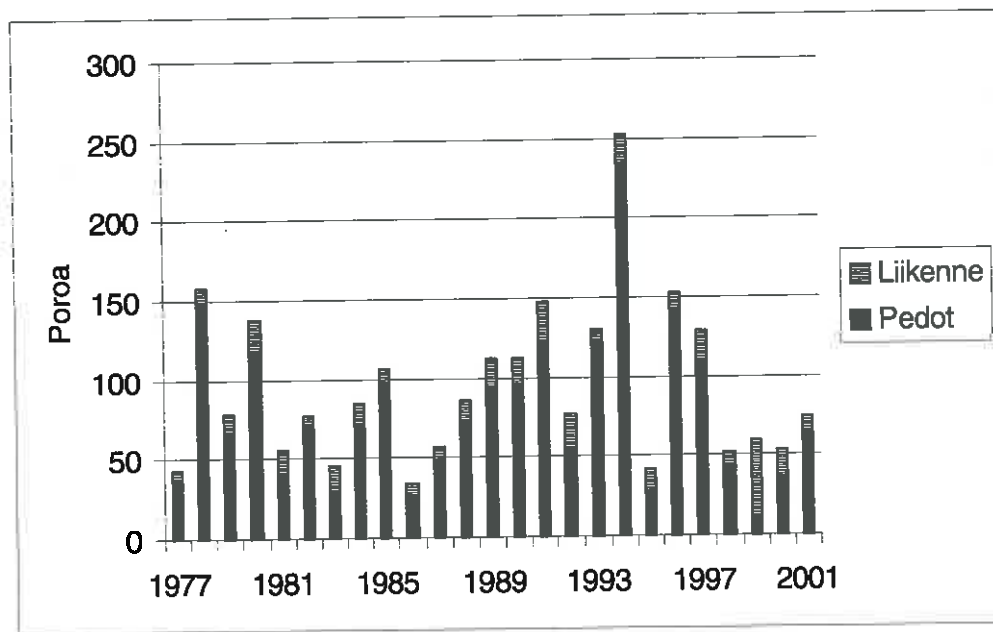

Kuva 23. Poronlihantuotanto maa-alaa kohti Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuosina 1997/98-2001/02.

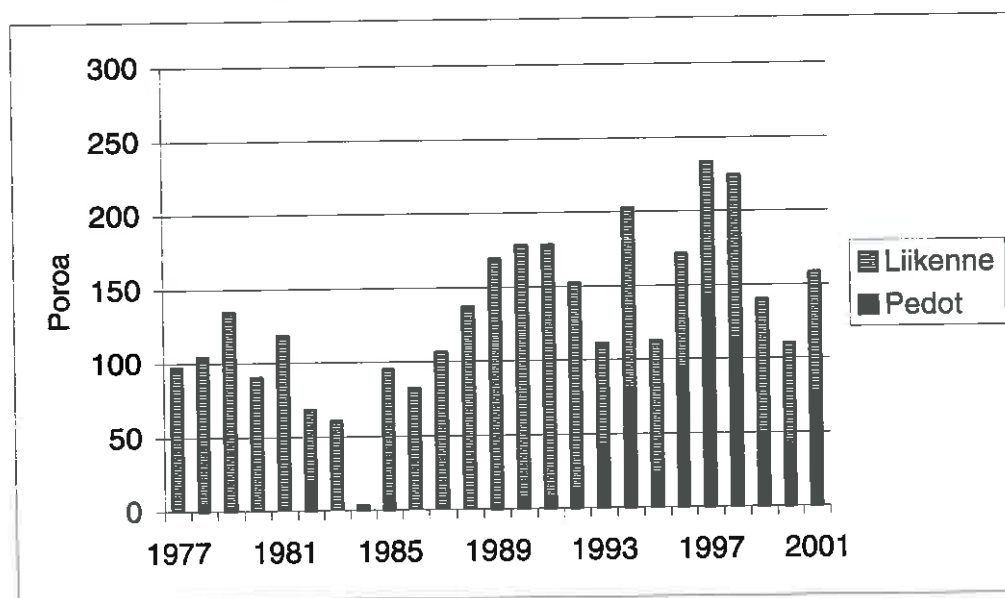
3.6. Porovahingot

Pohjois-Sallan paliskunnassa aina 1990-luvun alkuun saakka lähes kaikki porovahingot olivat petojen aiheuttamia. Liikenteen osuus porovahingoista oli vain muutamia prosentteja. Sallassa tilanne oli täysin päinvastainen, eli liikenne oli aiheuttanut selvästi enemmän porovahinkoja kuin pedot. 1990-luvulta lähtien tilanne oli varsinkin Sallassa muuttunut niin, että parina vuotena pedot olivat tappaneet enemmän poroja kuin liikenne (Kuvat 24 ja 25).

Kaiken kaikkiaan Pohjois-Sallassa porovahinkoja oli enemmän kuin Sallassa. Molempien paliskuntien kohdalla oli havaittavissa selvästi yleisestä kehityksestä poikkeavia vuosia, jolloin porovahinkoja oli ollut erityisen paljon. Pohjois-Sallassa erityisen paha oli poronhoitovuosi 1993/94, jolloin kaikkiaan 252 poroa eli 5 % eloporoista kuoli joko liikenteen tai petojen tappamina. Sallassa pahin vuosi oli poronhoitovuosi 1996/97, jolloin kuoli lähes 5 % eloporoista eli 233 poroa (Kuvat 24 ja 25).

Kuva 24. Porovahingot Pohjois-Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1976/77-2000/01.

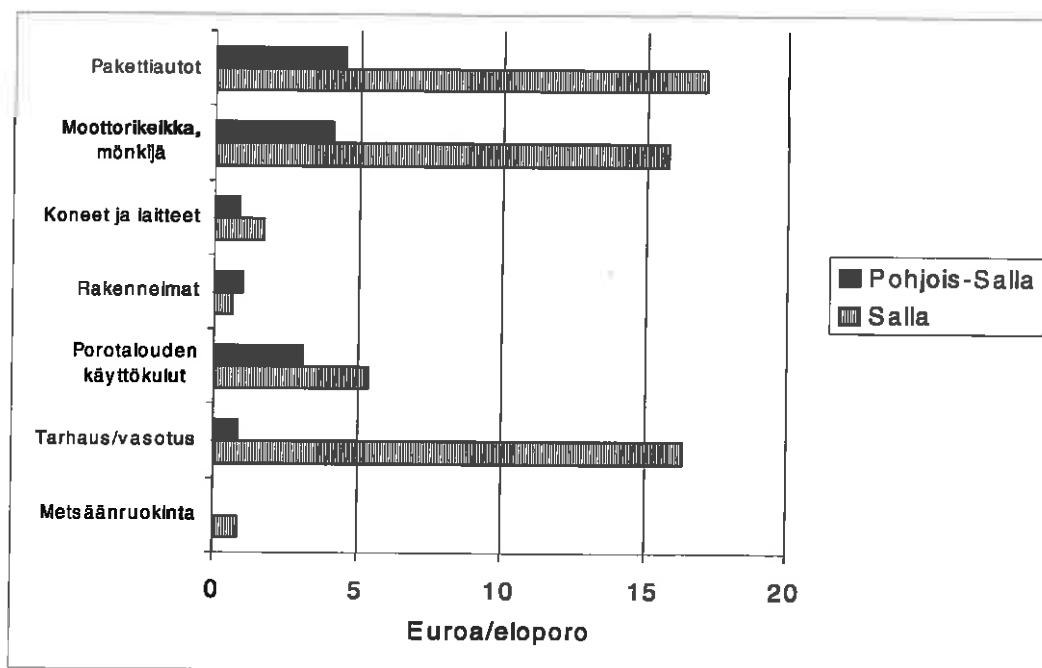

Kuva 25. Porovahingot Sallan paliskunnassa poronhoitovuosina 1976/77-2000/01.

3.7. Poronhoidon kustannukset ja tuotto

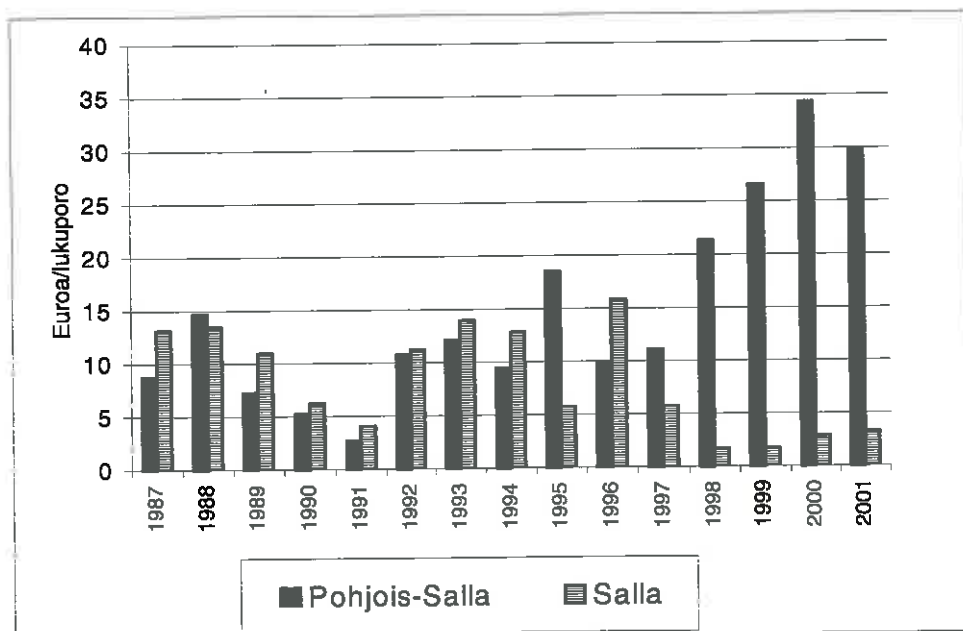
Paliskuntien tuottoperustelaskelmien mukaan ALV-verolliset hankinnat eloporoa koh- ti olivat Sallan paliskunnassa Pohjois-Sallan paliskuntaan verrattuna moninkertaiset. Varsinkin runsas porojen ruokinta näkyi selvänä menoeränä. Tarhavasotuksesta aiheu- tui Sallassa kuluja yli 15 /eloporo. Se oli lähes yhtä suuri menoerä kuin paketti- autojen käyttö eli noin 30 % kaikista menoista. Lähes yhtä suureen osuuteen ylsi myös moottorikelkan ja mönkijän käyttö. Pohjois-Sallassakin erilaisten kul-

kuvälineiden käyttö aiheutti eniten kustannuksia. Kolmanneksi suurimmaksi nousi porotalouden käyttökulut. Ruokinnan osuus kaikista menoista jäi vain muutamaa prosenttiin (Kuva 26).

Kuva 26. ALV-verolliset hankinnat/eloporo menolajeittain Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2000/01.

Kun lasketaan kaikki tulot ja menot yhteen, saadaan puhdas tuotto euroina lukuporoa kohti. Kuvassa 27 on esitetty tuoton kehitys vuodesta 1987 vuoteen 2001. 1990-luvun puolivälin jälkeen ero näiden kahden paliskunnan välillä on kasvanut suureksi. Kun Pohjois-Sallassa parhaimmillaan puhdas tuotto oli vuonna 2000 34,31 euroa/lukuporo, oli vastaava luku Sallassa vuosina 1998 ja 1999 vain 1,68 euroa/lukuporo. Syitä näin suuriin eroihin oli monia. Eräs syy oli se käytäntö, jolla paliskunnassa ilmoitetaan poronhoitoon kohdistuvia menoja. Kuten jo aiemmin huomattiin, olivat ALV-perusteiset menot Sallassa paljon suuremmat kuin Pohjois-Sallassa. Toinen syy eroihin oli Sallassa tapahtuva porojen tarhaus ja sitä kautta syntyneet ruokintamenot.

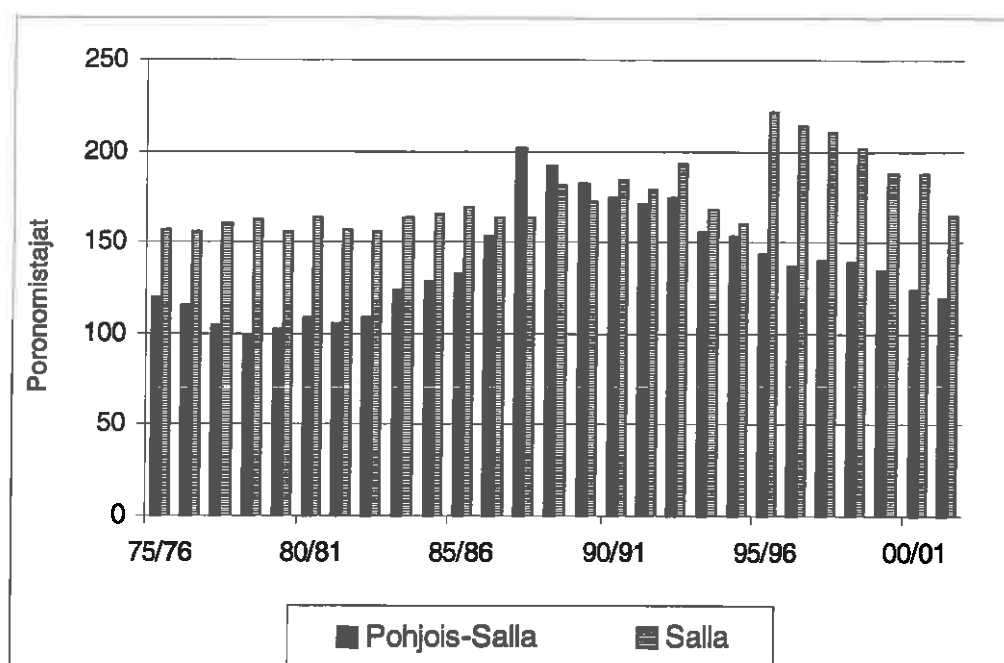
Kuva 27. Poronhoidon puhdas tuotto (euroa/lukuporo) Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa vuosina 1987-2001.

Edellä esitetyissä laskelmissa ei ole otettu huomioon poronmistajan mahdollisesti saama peltotukea. Peltotuet -käsite sisältää enimmäkseen viisi eri Maa- ja metsätalousministeriön maksamaa tukea viljellylle peltohehtaarille. Enimmäkseen tukea voi saada 599,79 euroa/ha, jos hakija on alle 40-vuotias viljelijä, joka tekee säilörehun nurmistaan ja viljelee vähintään 3 peltohehtaaria (Maa- ja metsätalousministeriö 2002).

4. Poronomistajat ja -omistus Sallassa

4.1. Poronomistajien määrä

Poronomistajien määrä Sallan kunnan alueella on vaihdellut reilusta 250 omistajasta noin 370 omistajaan. Pienimmillään omistajien määrä oli 1980-luvun alussa ja suurimmillaan 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Vuoden 2002 lopussa Sallassa oli vajaat 300 poronomistajaa.

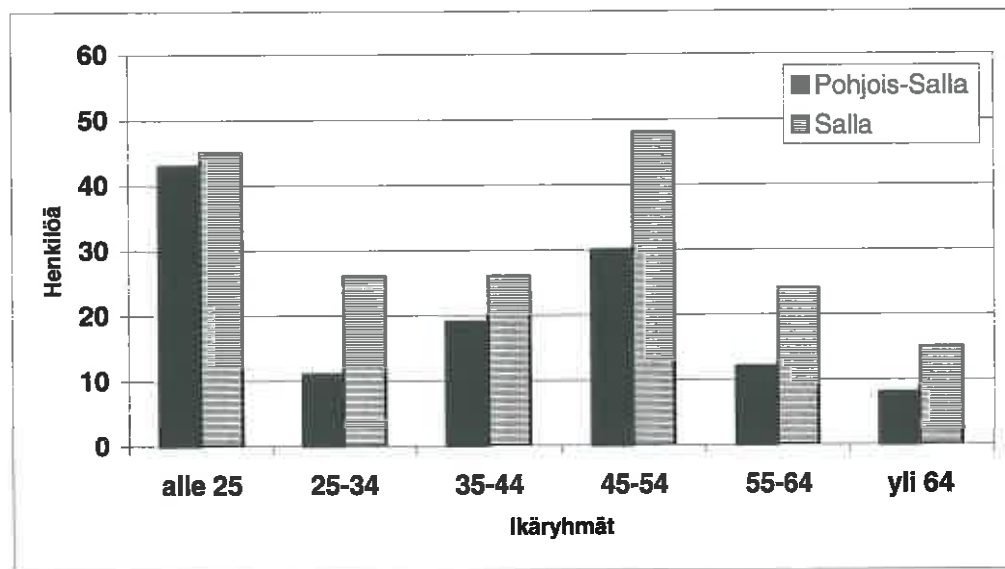

Kuva 28. Poronomistajien määrä Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa vuosina 1975-2002.

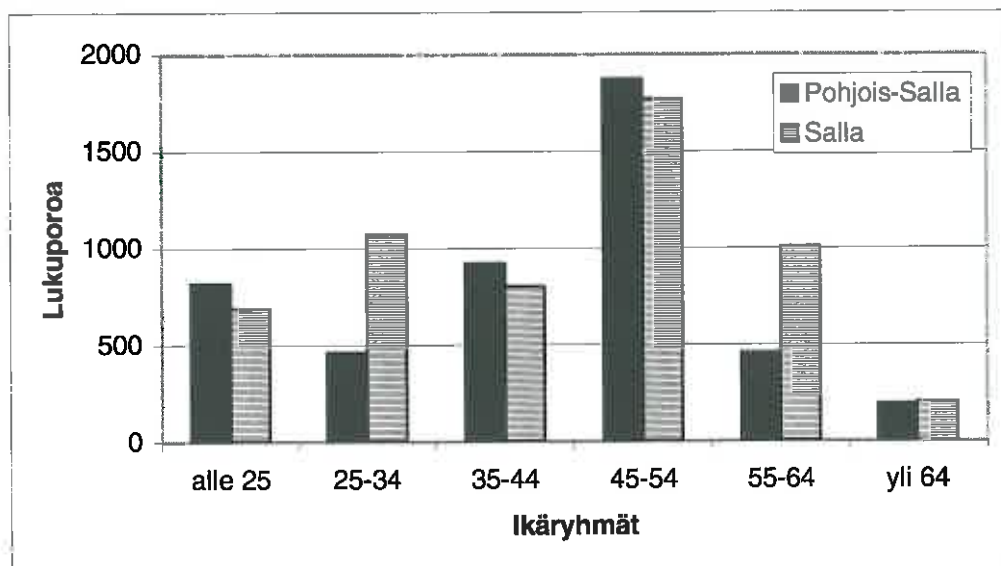
Pohjois-Sallan paliskunnassa omistajien määrä on vaihdellut Sallan paliskuntaa enemmän. 1970-luvun lopulla omistajia oli välillä jopa alle 100, mutta 1980-luvun loppupuolella jo 200. Sallan paliskunnassa omistajien määrä on pääsääntöisesti pysynyt 150 ja 200 välillä lukuun ottamatta 1990-luvun puoliväliä, jolloin muutamana vuotena omistajien määrä kohosi yli 200. Vuoden 2002 lopussa Sallan paliskunnassa omistajia oli 164 ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 120 (Kuva 28).

4.2. Poronomistajien ikä ja sukupuoli

Poronomistajien ikärakennetta tarkasteltaessa on huomattava, että Pohjois-Sallan paliskunnassa alle 55-vuotiaiden osuus kaikista poronomistajista oli suurempi kuin Sallan paliskunnassa. Sallassa yli 55-vuotiaiden osuus kaikista poronomistajista oli yli 20 %. Tulevaisuuden kannalta on hyvä, että alle 25-vuotiaiden osuus Pohjois-Sallan poronomistajista oli niinkin korkea kuin 35 %. Itse asiassa tämä ikäryhmä oli kaikkein suurin poronomistajaryhmä. Sallassa alle 25-vuotiaiden osuus oli 24 %. Sallassa reilu neljännes poronomistajista kuului ikäluokkaan 45-54-vuotiaat (Kuva 29).

Kuva 29. Poronomistajat ikäluokittain Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2000/01.

Kuva 30. Poronomistus ikäluokittain lukuporojen määrän mukaan Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2000/01.

Molemmissa paliskunnissa selvästi suurinta poronomistus oli ikäluokassa 45-54-vuotiaat lukuporojen mukaan laskettuna. Yli 55-vuotiaiden osuus oli suuri Sallan paliskunnassa. Kuitenkin molemmissa paliskunnissa merkittävä osa kaikista lukuporoja omistavista oli alle 30-vuotiaita (Kuva 30).

Poronomistajien keski-ikä Sallassa oli kolme vuotta korkeampi kuin Pohjois-Sallassa (39,5 vuotta). Poromäärillä painotettuna ero tasoittui alle vuoteen. Molemmissa poroja omistivat eniten 45-54-vuotiaat. Sallan paliskunnassa tämä ikäryhmä omisti 33 % ja Pohjois-Sallan paliskunnassa 40 % poroista.

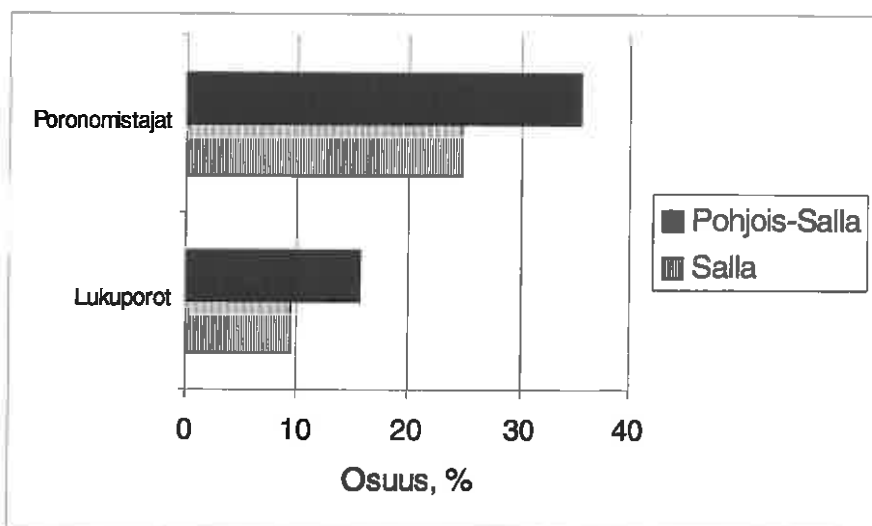
Kehitys on Sallassa kulkenut 1990-luvulla siihen suuntaan, että poronomistajien keski-ikä on laskenut. Pohjois-Sallassa lasku on ollut jonkin verran voimakkaampaa, mutta kummassakaan paliskunnassa ei voida puhua merkittävästä muutoksesta.

Paliskunnan työpäivistä alle 34-vuotiaiden tekemien osuus on kasvanut hieman 1990-luvun puolivälistä saakka molemmissa paliskunnissa. Myös yli 45-vuotiaiden osuus kaikista tehdyistä työpäivistä on noussut. Kaikkiaan yli 45-vuotiaat tekivät yli puolet paliskunnan työpäivistä, vaikka molemmissa paliskunnissa 45-vuotiaat ja sitä vanhemmat omistivat poroista alle 50 % (Taulukko 4 ja Kuva 26).

Taulukko 4. Alle 34-vuotiaiden ja yli 45-vuotiaiden osuus paliskunnan työpäivistä Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuosina 1994/95, 1998/99 ja 2000/01.

	1994/95		1998/99		2000/01	
	alle 34-vuotiaat	yli 45-vuotiaat	alle 34-vuotiaat	yli 45-vuotiaat	alle 34-vuotiaat	yli 45-vuotiaat
Pohjois-Salla	24,3	47,1	25,3	55,8	25,7	51,7
Salla	21,1	49,5	27,7	55,4	28,7	56,4

Naisten osuus poronomistuksesta oli Pohjois-Sallassa suurempi kuin Sallassa. Pohjois-Sallassa reilut 35 % omistajista oli naisia, Sallassa luku oli 25 %. Lukuporoista naiset omistivat Pohjois-Sallassa enemmän (16 %) kuin Sallan paliskunnan naiset (10 %) (Kuva 31).

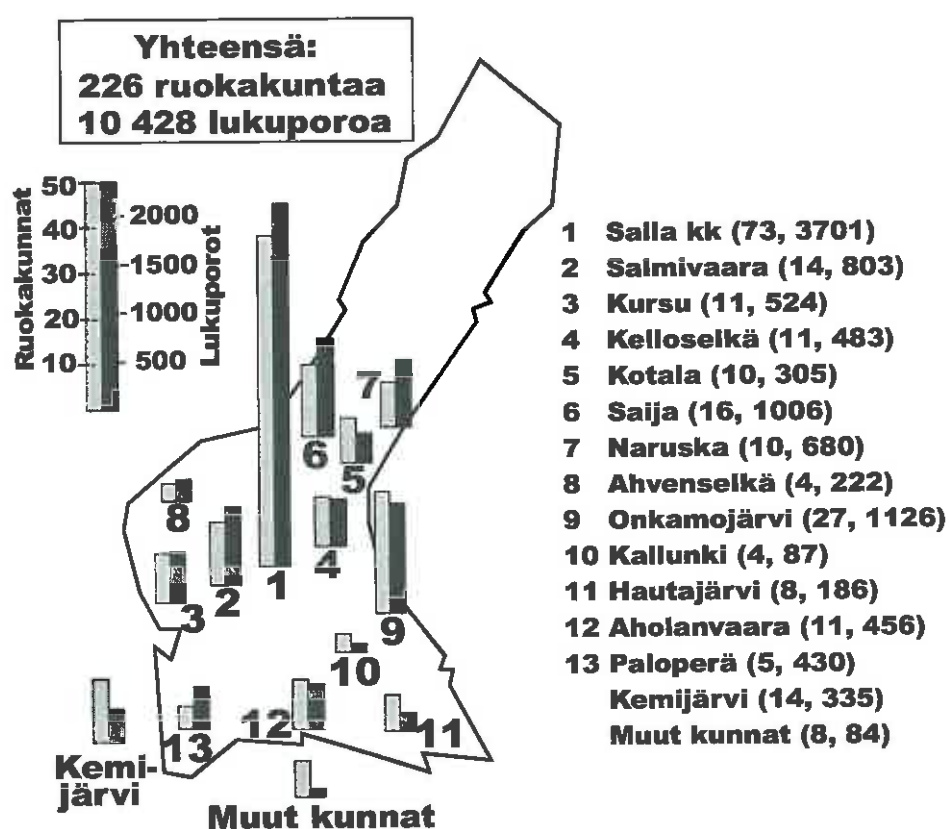

Kuva 31. Naisten osuus poronomistajista ja poronomistuksesta Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2000/01.

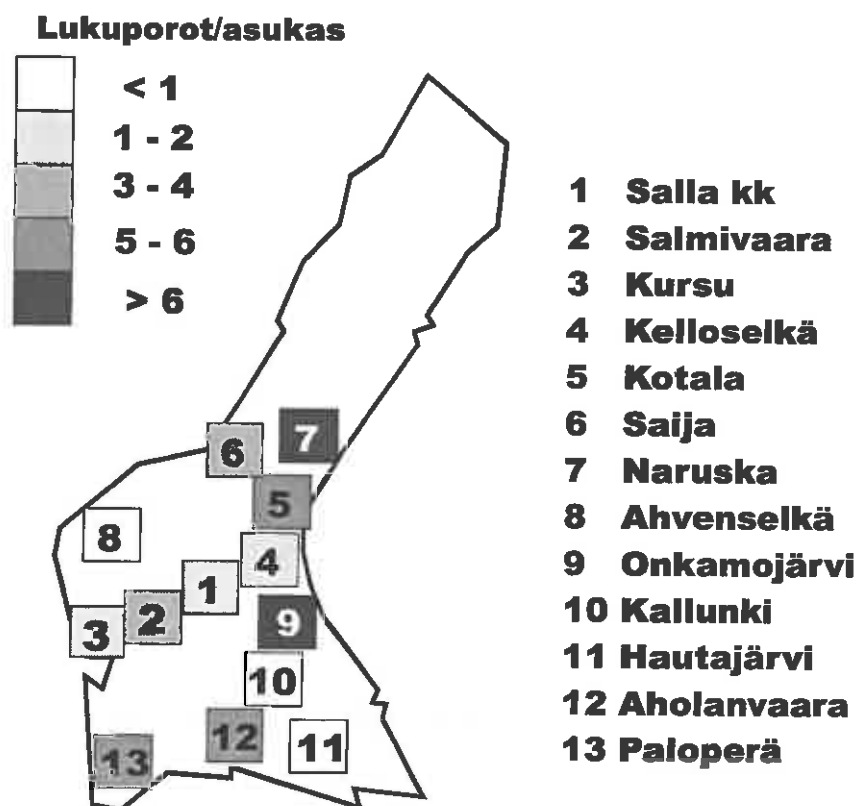
4.3. Poronomistajaruokakunnat

Kuvassa 32 on esitetty Sallan kunnan suurimmat kylät kirkonkylän ohella. Jokaisen kylän nimen perässä on ilmoitettu montako poroja omistavaa ruokakuntaa kylästä löytyi ja paljonko nämä ruokakunnat omistivat poroja. Kuva kertoo selvästi omistuksen keskittymisestä asukasluvultaan merkittävimpiin kyliin. Suurin keskittymä löytyi Sallan kirkonkylästä. Toinen huomattava keskus Sallan paliskunnan alueella oli Onkamojärvi. Pohjois-Sallan puolella eniten poroja omistivat saijalaiset ruokakunnat. Naruska oli Pohjois-Sallan toiseksi huomattavin poronomistuksen keskittymä.

Kuvassa 33 lukuporojen määrä on suhteutettu suurimpien kylien asukaslukuihin. Sallan paliskunnan puolella lukuporoja oli eniten asukkaita kohden Onkamojärvellä, yli kuusi poroa/asukas. Yli viiden poron päästiin myös Aholanvaarassa ja Paloperässä. Pohjois-Sallassa Naruskalla oli yli kuusi lukuporoa/asukas. Kotalassakin poroja oli yli viisi asukasta kohden.

Kuva 32. Poronomistajaruokakunnat ja lukuporot Sallan kunnassa alueittain poronhoitovuonna 2000/01.

Kuva 33. Lukuporot asukasta kohti Sallassa alueittain poronhoitovuonna 2000/01.

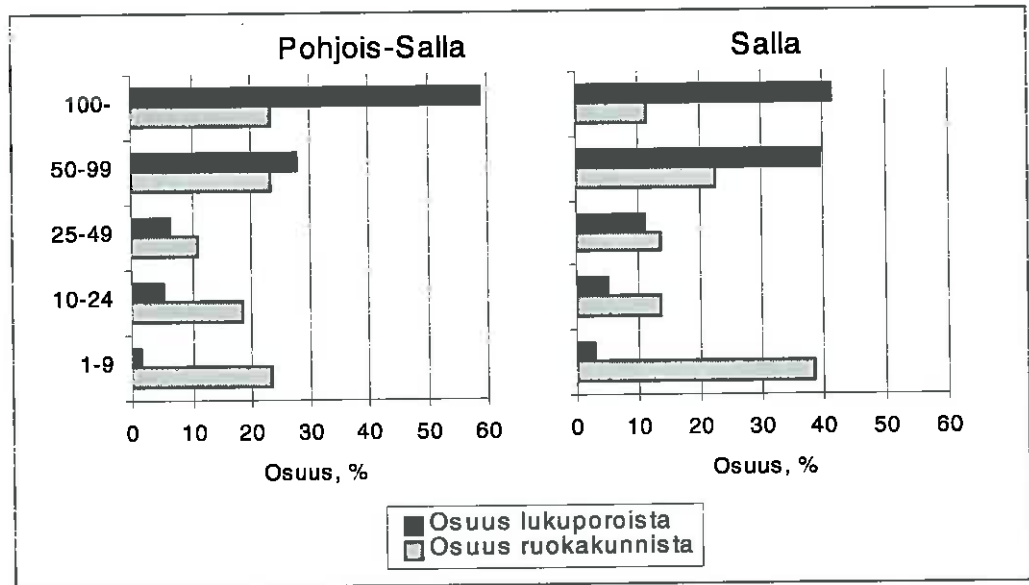
Molemmissa paliskunnissa poronomistajia ruokakunnissa oli yleensä vain yksi. Sallassa näin oli yli $\frac{3}{4}$ ruokakunnista, ja Pohjois-Sallassa hieman vajaassa $\frac{3}{4}$ ruokakunnista. Useamman kuin kahden omistajan ruokakunnat olivat molemmissa paliskunnissa melko harvinaisia, omistus oli selkeästi keskittynyt yhdelle ruokakunnan jäsenelle (Taulukko 5).

Taulukko 5. Poronomistajaruokakunnat poronomistajien määrän mukaan poronhoitovuonna 2000/01.

	Ruokakunnassa poronomistajia				Yhteensä
	1	2	3	4+	
Pohjois-Salla	63	13	6	4	86
%-osuus	73,3	15,1	7,0	4,7	100,0
Salla	106	22	8	3	139
%-osuus	76,3	15,8	5,8	2,2	100,0
Yhteensä	169	35	14	7	225
%-osuus	75,1	15,6	6	3,1	100,0

Vertailtaessa ruokakuntien omistamien porojen määriä, havaitaan, että Sallan paliskunnassa poronomistus oli enemmän pirstoutunut useamman ruokakunnan kesken

kuin Pohjois-Sallassa. Lähes 40 %:lla poroja omistavista ruokakunnista Sallassa oli lukuporoja vain 1-9, kun Pohjois-Sallassa näitä pienomistajia oli vain reilut 20 % kaikista ruokakunnista. Yli sata poroa omistavien ruokakuntien osuus oli Sallassa vain reilut 10 % kun vastaava luku Pohjois-Sallassa oli yli 20 %. Pohjois-Sallassa lähes puolella poroja omistavista ruokakunnista oli vähintään 50 lukuporoa (Kuva 34).

Kuva 34. Poronomistus ruokakunnittain poromäärän mukaan Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa poronhoitovuonna 2000/01.

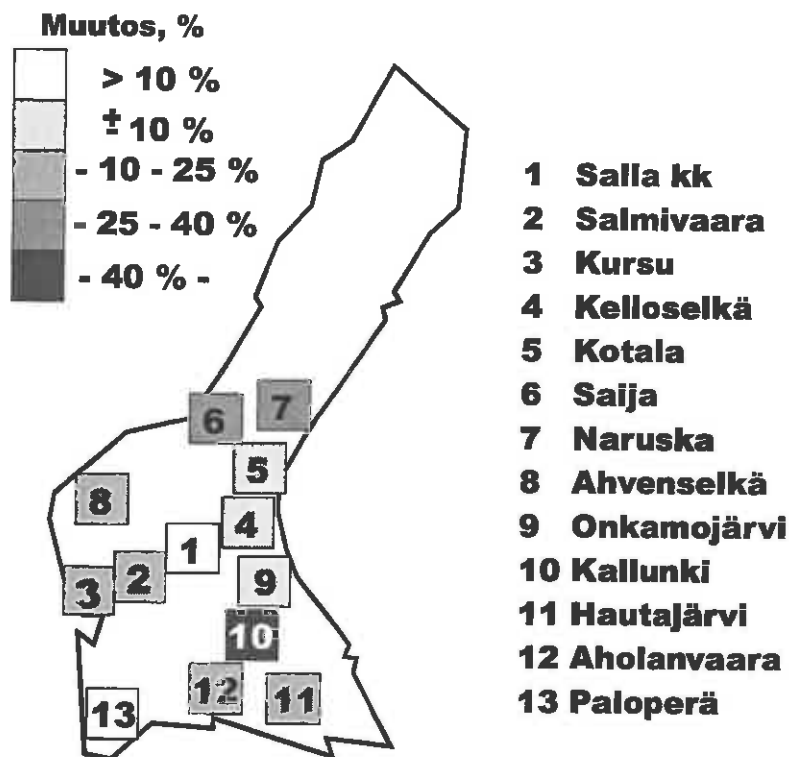
4.4. Poronomistus osa-alueittain

Lähes 40 % Pohjois-Sallan eloporoista omistivat ne ruokakunnat, jotka asuivat Sallan kirkonkylässä. Toiseksi eniten poroja omistivat Saijalla asuvat ruokakunnat. Kelloselällä, Kotalankylällä ja Naruskalla asui myös monia poronomistajia. Myöskin Sallan paliskunnan poronomistus oli keskittynyt Sallan kirkolla asuville ruokakunnille. Lähes 30 % omistajista asui siellä. Noin viidennes poronomistajista asui Onkamojärvellä. Niiden lisäksi poronomistajaruokakuntia asui myös Salmivaarassa, Kursussa ja Kemijärvellä (Taulukko 6).

Taulukko 6. Poronomistajaruokakunnat ja lukuporot Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa alueittain poronhoitovuonna 2000/01.

Osa-alue	Pohjois-Sallan paliskunta				Sallan paliskunta				Yhteensä			
	Ruokakunnat		Lukuporot		Ruokakunnat		Lukuporot		Ruokakunnat		Lukuporot	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Salla	33	38,8	2074	44,0	38	27,5	1539	27,4	73	32,3	3701	35,5
Salmivaara	2	2,4	181	3,8	12	8,7	622	11,1	14	6,2	803	7,7
Kursu					11	8,0	524	9,3	11	4,9	524	5,0
Kellosele	9	10,6	459	9,7	2	1,4	24	0,4	11	4,9	483	4,6
Kotalankylä	10	11,8	305	6,5					10	4,4	305	2,9
Saija	16	18,8	1006	21,3					16	7,1	1006	9,6
Naruska	10	11,8	680	14,4					10	4,4	680	6,5
Ahvonselkä/Pahkakumpu					4	2,9	222	4,0	4	1,8	222	2,1
Onkamojärvi					27	19,6	1126	20,0	27	11,9	1126	10,8
Kallunki					4	2,9	87	1,5	4	1,8	87	0,8
Hautajärvi					8	5,8	186	3,3	8	3,5	186	1,8
Hirvasvaara/Aholanvaara					11	7,4	456	7,5	11	4,6	456	4,2
Paloperä					4	2,9	427	7,6	5	2,2	430	4,1
Kemijärvi	1	1,1	7	0,2	13	9,4	328	5,8	14	6,2	335	3,2
Muut kunnat	4	4,7	6	0,1	4	2,9	78	1,4	8	3,5	84	0,8
YHTEENSÄ	85	100,0	4718	100,0	138	100,0	5619	100,0	226	100,0	10428	100,0

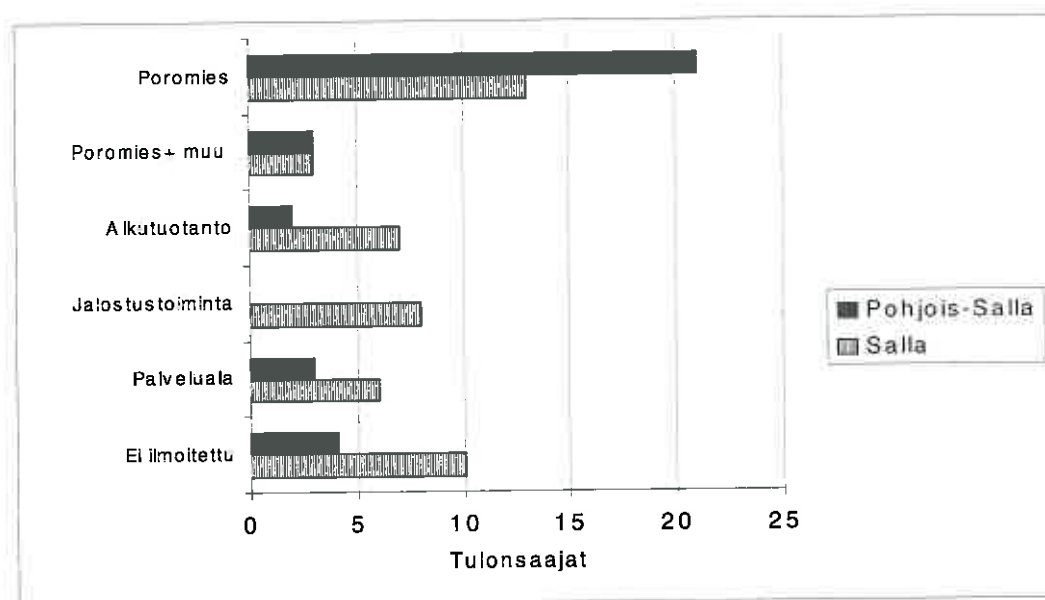
Kun tarkastellaan lukuporojen määrän muutosta Sallassa alueittain poronhoitovuosina 1994/95-2000/01 huomataan, että porojen määrä oli vähentynyt melko tasaisesti koko Sallan kunnan alueella. Eniten porojen määrä oli vähentynyt Sallan paliskunnan Kallungissa, yli 40 %. Huomattavaa vähennystä porojen määrissä oli ollut myös Hautajärvellä ja Aholanvaarassa. Pohjois-Sallassa Saijan ja Naruskan kylissä lukuporojen määrä oli vähentynyt 25-40 % (Kuva 35).

Kuva 35. Lukuporojen määrän muutos Sallassa alueittain poronhoitovuosina 1994/95-2000/01.

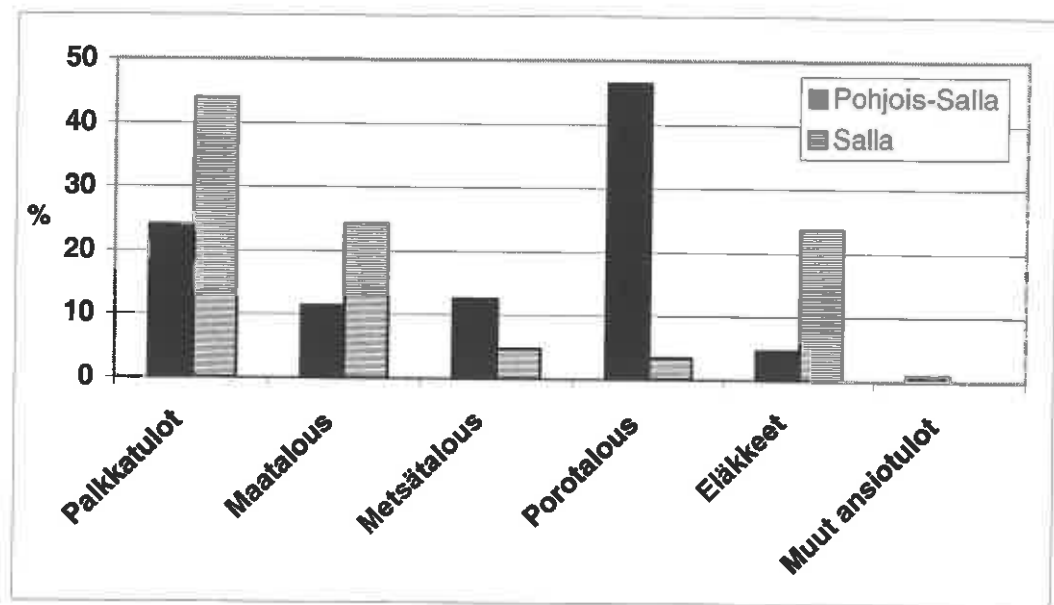
5. Porotalous elinkeinona

Porotalouden merkitystä Sallan kunnassa voidaan tarkastella mm. sen mukaan, minkä ammatin yli 50 lukuporoa omistavat olivat ilmoittaneet vuoden 2000 verotuksessa (Kuva 36). Kummassakin paliskunnassa yhteenlaskettunakin vain 34 oli ilmoittanut ammatikseen poromies. Pohjoissallalaisia heistä oli 21. Kaikkien muiden ammattien osuus ei Pohjois-Sallassa ollut niin suuri kuin Sallassa, jossa myös alkutuotannon, jalostustoiminnan ja palvelualan ammatit kukin saivat yli kymmenen edustajaa. Kaikki eivät olleet ilmoittaneet ammattiaan lainkaan.

Kuva 36. Vähintään 50 lukuporoa omistavien ilmoittama ammatti vuoden 2000 verotuksessa.

Tulorakenne Pohjois-Sallassa ja Sallassa oli hyvinkin poikkeava ajatellen porotalouden merkitystä tulonlähteenä. Pohjois-Sallassa porotalouden osuus veronalaisista tuloista oli lähes 50 %, kun se Sallassa oli vain 3 %. Toisen puolen pohjoissallalaisten tuloista muodostivat metsä- ja maatalous- sekä tavalliset palkkatulot. Eläkkeiden osuus oli vain 5 %. Sallassa suurin osa tuloista muodostui palkkatuloista. Myös maataloudesta saatavien tulojen osuus oli suuri, lähes neljännes. Yhtä suuri osa tuloista muodostui myös eläkkeistä, mikä kertoo osaltaan vanhemmasta ikärakenteesta kuin Pohjois-Sallassa. Kaiken kaikkiaan Pohjois-Sallan alueen poronmistajille porotalous näytti olevan 15 kertaa merkittävämpi tulonlähde kuin Sallan paliskunnan poronmistajille (Kuva 37).

Kuva 37. Vähintään 50 lukuporoa omistavien veronalaiset tulot lähteittäin Pohjois-Sallan ja Sallan paliskunnissa.

5.1. Matkailu

Matkailun kehittyminen alkoi 1960-luvulla, kun Sallan Matkailu Oy aloitti toimintansa. Vuonna 1973 avattiin majoituspaikka Hotelli Revontuli. 1970-luvulla mukaan tuli maatilamatkailu ja mökkikylien rakentaminen. Kirkonkylän lähellä olevat uudet Salla-Tunturit jatkoivat vanhan Sallatunturin toimintaa. Niiden juurelle rakennettiin nyky-aikainen hiihtokeskus tunturi- ja lasketteluhisseineen. Majoitus- ja ravitsemustoiminnan piirissä työskentelevien suhteellinen määrä on hieman noussut viime vuosikymmenen aikana (Sallan kunta 2002).

Viime vuosina Sallan kunta on panostanut matkailuun voimakkaasti. Työpaikkojen ja yritysten määrän lisääntymisellä on ollut vaikutuksensa myös muuhun elinkeinoelämään. Lisää piristystä Sallassa toivotaan saatavan syksyllä 2002 avatusta Sallan (ent. Kelloselkä) rajanylityspaikasta. Sen toivotaan vilkastuttavan matkailua.

Tällä hetkellä Sallasta löytyy viisi matkailualan yritystä, jotka hyödyntävät toiminnassaan poroa muutenkin kuin lihana. Yritykset järjestävät mm. porosafareita ja tutustumisia poronhoitoon. Suurin yrityksistä on osuuskunnan ylläpitämä Sallan Poropuisto. Se tarjoaa asiakkailleen mahdollisuutta osallistua mm. poroajeluun tai porojen ruokkimiseen. Poropuistosta löytyy kahvila-ravintola, koulutus- ja neuvottelutilat, näytteilyitä ja matkamuistomyymälä. Muita yrityksiä ovat Aatsingin pailakat, Kantolan porotila, Tuntsan tunturilomat Oy ja Naruskan koulun retkeilymaja (Sallan kunta 2002, Lapin liitto 3.1.2002, Sallan Poropuisto).

6. Johtopäätöksiä

Sallan kunnan pohjoisten ja eteläisten osien laitumet poikkeavat toisistaan sekä runsaudeltaan että kunnoltaan. Pohjoisessa on enemmän talvilaitumia ja etelässä kesä- ja syyslaitumia. Koska talvilaidunten määrää pidetään tärkeimpänä poromääriä säätelevänä tekijänä, on porotiheys pohjoisessa suurempi, noin kaksinkertainen, verrattuna etelään. Jäkälää on pohjoisen jäkäläkoilla yli 2,5-kertainen määrä etelän jäkäläkoihin verrattuna. Myös eloporoa kohti laskettu jäkälän määrä on pohjoisessa selvästi suurempi kuin etelässä.

Poroja Sallan kunnan alueella palkii tällä hetkellä reilut 16 000. Näistä 7 500 on Pohjois-Sallan paliskunnan alueella ja loput vajaat 9 000 Sallan paliskunnan alueella. Vielä kymmenen vuotta sitten poromäärät olivat paljon suurempia molemmissa paliskunnissa. Myös porokannan rakenne poikkeaa kunnan eri osissa toisistaan. Pohjoisessa vasojen, hirvaiden ja härkien suhteellinen osuus on suurempi kuin etelässä, jossa puolestaan vaatimien osuus on suurempi. Vasaprocentti Sallan kunnassa on yleensä jäänyt alle poronhoitoalueen keskitason. Pohjois-Sallan paliskunnassa vasaprocentti oli 58,5 % poronhoitovuonna 2001/02 ja Sallan paliskunnassa 73 %.

Porojen talvinen poronhoitotapa on tekijä, joka erottaa selvästi sallalaiset paliskunnat toisistaan. Sallan paliskunnassa porojen lisäruokinta ja tarhaus on arkipäivää, mutta Pohjois-Sallan paliskunnassa vähäistä. Tarhaus on yleistynyt Sallan paliskunnassa niin, että jo 50-60 % poroista on talvella tarhassa ja rehua kuluu eloporoa kohti keskimäärin 132 kiloa. Tarhaus onkin yksi syy miksi ALV-verolliset hankinnat eloporoa kohti ovat Sallan paliskunnassa yli nelinkertaiset Pohjois-Sallan paliskuntaan verrattuna. Myös puhdas tuotto eloporoa kohti on Pohjois-Sallassa lähes kahdeksankertainen Sallaan verrattuna. On kuitenkin huomattava, että tutkimuksen tuottolaskelmista puuttuvat Maa- ja metsätalousministeriön maksamat peltotuet, jotka monen poronomistajan kohdalla tuonevat merkittävän lisän toimeentuloon. Jatkossa onkin tärkeää selvittää näiden tukien suuruus ja merkitys sekä yksittäiselle poronmistajalle että koko paliskunnan poronhoidolle.

Poronlihan tuotanto oli Sallassa huipussaan 1990-luvun alussa lähennellen 300 000 kiloa. Sen jälkeen tuotanto on laskenut rajustikin käyden välillä alle 100 000 kilossa. Viime vuosina tuotanto on noussut ja poronhoitovuonna 2000/01 päästiin jo yli 150 000 kilon. Teurasporojen jakauma Sallassa noudattelee poronhoitoalueen keskiarvoa eli kaikista teurastetuista vassoja teurastetaan eniten, noin 70 %. Etelässä vaatimien osuus teurastetuista on hiukan pohjoista suurempi. Maa-alaa kohti lasketun lihantuotannon kohdalla ero pohjoisen ja etelän välillä on suuri. Pohjois-Sallan paliskunnassa lihantuotanto oli poronhoitovuonna 1997/98 yli 35 kg/km² eli yli kaksinkertainen Sallan paliskuntaan verrattuna. Yksi syy pohjoisen paremmuuteen on alueen paremmissa talvilaitumissa. Noin viidesosa Sallassa tuotetusta poronlihasta kulutetaan oman kunnan alueella.

Poronmistajien määrä on noudatellut samaa kehitystä kuin koko poronhoitoalueella eli omistajien määrä on vähitellen laskenut myös Sallan kunnan alueella. Ikärakenteeltaan pohjoissallalaiset poromiehet ovat jonkin verran nuorempia kuin Sallan paliskunnan poromiehet. Koko kunnan alueella poronmistus on selvästi suurinta ikäluokassa 45-54-vuotiaat. Koko 1990-luvun ajan poronmistajien keski-ikä on kunnassa laskenut, mitä voidaan pitää tulevaisuuden kannalta hyvänä.

Maantieteellisesti poronmistus on Sallassa keskittynyt asukasluvultaan suurimpiin kyliin: etelässä Sallan kirkonkylään ja Onkamojärvelle ja pohjoisessa Saijalle ja Naruskalle. Asukasta kohti laskettuna lukuporoja on eniten onkamojärveläisillä ja naruskalaisilla. Yleensä sallalaisessa ruokakunnassa poroja omistaa vain yksi henkilö. Sallan paliskunnassa poronmistus on enemmän pirstoutunut useamman ruokakunnan

kesken kuin Pohjois-Sallassa. Yli sata poroa omistavia ruokakuntia on suhteellisesti ottaen kaksinkertainen määrä Pohjois-Sallan paliskunnassa verrattuna Sallan paliskuntaan. Lukuporojen määrä on vähentynyt melko tasaisesti koko kunnan alueella viime vuosina. Merkittävä poikkeus on Kallungin kylä, jossa poromäärä on pienentynyt jopa yli 40 %.

Koko Sallan alueella 34 henkilöä on ilmoittanut vuoden 2001 verotuksessa ammatikseen poromies. Tästä näkökulmasta katsottuna porotaloutta ei voida pitää kovin merkittävänä elinkeinona. Mutta toisaalta sen voidaan kuitenkin ajatella olevan tärkeä, että sallalaiset kylät ovat säilyneet elinvoimaisina ja ennen kaikkea asuttuina. Porotalous ei ole yhtä herkästi seurannut yleisiä vaihteluita yhteiskunnassa kuin muut elinkeinot.

Kirjallisuus

Aska, P. 1994: Sallan paliskunta. -*Poromies* 60(5): 46-47.

Geologian tutkimuskeskus. Lehdistötiedote, 1.2.2002. www.gsf.fi/domestic/leh-tiin/2002/lt020201_2.htm

Heikkilä, M.-T. & Magga R.-R. 1995: Luontaiselinkeinotilallisen elämän leipä. - Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 20.

Heinänen, H. 1993: Sallan historia. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Itä-Lapin maakuntakaava -Kaavaselostus Luonnos perustieto- ja tavoiteosasta. www.lapinliitto.fi.

Kehittämisohjelma 2001 - 2004, tiivistelmä. Pohjoisimman Lapin Leader -yhdistys. www.lapland.fi/plly/ohjelma.html

Kemppainen, J., Nieminen, M. & Rekilä, V. 1997: Poronhoidon kuva. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, Helsinki, 142 sivua.

Kiemunki, U., Pouta, T. Keränen, S., Itkonen, P. & Kuosku, K. 1999: Tuntsa-Naruska alue-ekologinen suunnitelma. -Metsähallitus.

Kortesalmi, J. J. 1996. Pohjois-Vienan poronhoito. -Kansatieteellinen arkisto 41.

Kumpula, J., Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat. -*Kala- ja riistaraportteja* 93, Riistan- ja kalan-tutkimus, Helsinki.

Kumpula, J. Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat. -*Kala- ja riistaraportteja* 152, Riistan- ja kalantutkimus, Helsinki.

Kumpula, J., Colpaert, A. & Nieminen, M. 2000: Condition, potential recovery rate, and productivity of lichen (*Cladina* sp.) ranges in the Finnish reindeer management Area. *Arctic* Vol. 53, No. 2, p. 152-160.

Lapin liitto 7.2.2001. Työttömyysasteet 1994-2000 seutukunnittain keskim./kk.

Lapin liitto 3.1.2002. Alueella työssäkäyvät (työpaikat) 1993-2000.

Lapin liitto 13.5.2002. Tilastotietoja kunnittain ja seutukunnittain keskimäärin vuonna 2001.

Lapin liitto 27.1.2003. Väestömuutosten ennakkotietoja maakunnittain ja kunnittain, neljäs vuosineljännes 2002.

Lapin liitto 29.1.2003. Työllisyysasteen kehitys Lapissa 1990-2000.

Lapin liitto 7.2.2003. Väestö koulutusasteen mukaan Lapissa kunnittain 1998-2001.

Lapin liitto 21.2.2003. Työttömyystilastoa kunnittain ja seutukunnittain Lapissa ja koko maassa keskimäärin vuosina 2001 ja 2002.

Lapin verovirasto, vuonna 2000 toimitettu verotus.

Lehtola, I. 1990: Kylät murroksen puristuksessa alueellinen näkökulma Lapin maa-seudun tilaan ja tulevaisuuteen. *Lapin seutukaavaliitto Sarja A*, julkaisu nro 106, Rovaniemi.

Maa- ja metsätalousministeriö 2002. Peltokasvien tuki, maatalouden ympäristötuki, luonnonhaittakorvaus ja kansalliset tuet. Hakuopas.

Mainio, T. Työllisyysrahojen niukkuus kiihdyttää muuttoliikettä. Helsingin Sanomat 18.2.2002.

Muhonen, H. & Nieminen, M. 1999: Helikopterin käyttö poronhoitotöissä poronhoitovuosina 1991/92-1997/98. -*Kala- ja riistaraportteja* 161, Riistan- ja kalantutkimus, Helsinki.

Mustajärvi, M. & Palosaari-Mamia, T. 1997. Sisäisesti eriytynyt seutukunta Koillis-Lappi 1990-1997. Koillis-Lapin kumppanuusprojekti.

Paliskuntain yhdistys 2001: Paikkatietoaineisto koskien Pohjois-Sallan ja Sallan paliskuntia.

Paliskuntien toimintakertomukset vuosilta 2000/01.

Poroluettelot poronhoitovuosilta 1994/95, 1998/99 ja 2000/01.

Sallan kunta 2000 - Kirkonkylän osayleiskaava. www.suunnittelukeskus.fi/alue-toim/Salla/sallan_luonto.htm

Sallan kuntastrategia 2010. www.naturpolis.fi/aluekeskus/sallankuntastrategia.

Sallan kunta 21.11.2002. Toimipaikat toimialoittain.

Sallan Poropuisto. www.sallareindeerpark.fi

Suomenmaa. Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja. Oulun lääni, pohjoisosa. Porvoo 1931.

Särkelä, H. 2002. Pohjois-Sallan paliskunnan teuraiden kilotiedot poronhoitovuosilta 1993/94-2001/02.

Säädökset vuosi 2001. Luettelo kuntien tuloveroprosenteista ja kirkollisveroäyrien hinnoista vuonna 2002. www.finlex.fi/linkit/sd/20011339

Tutkimus Maaseutuelinkeinojen elvyttämisestä Pelkosenniemellä, Sallassa ja Savukoskella. *Maatalouskeskusten liitto*. Lapin läänin maatalouskeskus 1984.

Tilastokeskus. Väestö 31.12.2000 muuttujina osa-alue, sukupuoli, ikäluokat ja perheasema.